

Kasım - Aralık 2019

ISSN: 1306 - 3731

Fiyatı : 10 TL.

14.
YIL

Akpınar

84.
SAYI

KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ

Kuruluş T. : 01.01.2006

Kurucusu : İsmail ÖZMEL

İsmail Özmel

MİLLİ MÜCADELE EDEBİYATI DOSYASI

- Prof. Dr. İnci ENGİNÜN
- Halide Edib ADIVAR
- Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
- Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
- Nur N. ÖZMEL
- Öğr. Gör. Nimet ALPASLAN
- Dilber TAHİROĞLU
- Necla Gül ERCAN
- İsmail ÖZMEL

akpinardergisi.com

Akpınar

14
YAŞINA
GİRDİ

SAHİBİ ve GENEL YAYIN YÖNETMENİ

İsmail ÖZMEL
ismailozmel@hotmail.com

YAYIN KURULU

İsmail ÖZMEL
Nevzat TOPAL
Murat SOYAK

DANIŞMA KURULU (HAKEM HEYETİ)

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU (Selçuk Üniversitesi Em.Ö.Ü.)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Pervin ÇAPAN (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI (Niğde Üniversitesi)

YAZIŞMA VE YÖNETİM YERİ

Yeni Çarşı İş Merkezi B Blok Nu. 1/5 NİĞDE
Telefon: 0.388 213 12 50 Belgegeçer: 0.388 233 35 45

ABONE ÜCRETİ

Tanesi : 10 TL
Yıllık Abone Bedeli: 70 TL
Resmî Abone Bedeli: 150 TL
Yurtdışı Abone Bedeli: 50 Avro
Posta Çeki: 5145515 (İsmail ÖZMEL)
Banka Hesap No : Yapı Kredi Niğde Şubesi
Iban : TR83 0006 7010 0000 0061 2945 53

GRAFİK & TASARIM

Hüseyin BİLEN

BASIM YERİ KARAN OFSET

İlhanlı Mah. Aydınlık Cad. 95/ A • NİĞDE
Tel: 0.388 233 66 22 • Belgegeçer: 0.388 233 88 11

Dergiye gönderilen yazı ve şiirler basılsın basılmınsın geri verilmez. Yayınlanması istenen yazıların el-mek adresimize gönderilmesi gerekmektedir. Dergimizde yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve şiirlere ücret ödenmez. Yayın kurulu gerekli gördüğünde yazılarda değişiklik yapabilir.

İÇİNDEKİLER

- 3 **MİLLÎ MÜCADELE ve EDEBİYAT**
Prof. Dr. İnci ENGİNÜN
- 9 **DUATEPE!**
Halide Edib ADIVAR
- 12 **BAYRAĞIMIZIN ALTINDA**
Halide Edib ADIVAR
- 13 **PROF. DR. MUHAN BALI'YE MEKTUP / 1974**
PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU
- 15 **TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI**
Halide Edib ADIVAR
- 17 **MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ ÜZERİNE**
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
- 23 **İSTİKLÂL SAVAŞINDAN İSTİKLÂL MARŞI'NA**
Nur N. ÖZMEL
- 27 **ORTA DOĞU'NUN KADERİ VE
"ÇÖL KRALİÇESİ" GERTRUDE BELL**
Öğr. Gör. Nimet ALPASLAN
- 34 **KUVÂ-YI MİLLİYE BASINI**
Dilber TAHİROĞLU
- 38 **SEFERBERLİK TÜRKÜLERİ**
Necla Gül ERCAN
- 42 **TÜRK KAVRAMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**
İsmail ÖZMEL

Sevgili Akpınar Okuyucuları,

NİÇİN MİLLİ MÜCADELE EDEBİYATI ÖZEL SAYISI

İSMAİL ÖZMEL

Bize yıkılmış bir imparatorluktan zinde bir millet, aziz bir vatan ve çağdaş, gururlu bir devlet hediye eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ve silah arkadaşlarını ve bütün şehitlerimizi saygıyla anarak söze başlamak istiyorum. Ortadoğu'nun içler acısı durumunu gördüğü halde şükretmeyen anlayışı, canlı şahitlerle tanıştırmak, milletimizin milli mücadele azmi, kararlılığı ve başarıları üzerinde düşündürmek; geldiğimiz noktanın kendine özgü sıkıntıları olmasına rağmen; bu badireleri de aşacağımıza inanarak yazıyorum.

Tarih ve Edebiyat Kardeşliği

İnsan sonu belirsiz bir yola çıkacak kadar cesur, bir yudum suya karşı çıkamayacak kadar naiftir, zayıftır. Kurdun ağzında bir tavşan yavrusu onun içini ezer, bir küçük dala sıralanmış meyveler ve kuşlar onu yaratıcısına kadar götüren bir düşüncenin kollarında kendini mutlu ve güvenli hisseder. Öyle çok yönlü vasıflarla donatılmıştır insan.

Dünyaya gözünü açtığı anda, onun bu dünyaya gelişinin sebebi olan annesi ve babasıyla, çevre dediğimiz tabiatla yüz yüze gelir. Yavaş yavaş hayat serüveni başlıyor demektir. Artık tabiatın ve diğer insanların içindedir. Onu geliştirip yetiştirecek olan sadece uzviyetinin devamını sağlayan besin maddeleri değildir.

Yavaş yavaş düşüncenin ve inancın kapılarını açmaya başlar, zorluklar karşısındaki tavrı onun yakaladığı merhalenin hangi seviyede olduğuna dair bir fikir verir. Nasıl bir hayat yolunu kendisini ifade için uygun bulacağı da ayrı bir meseledir. Çevre gerçeği, doğduğu aile çevresinden başlayan bir sahadır ki, devlet hayatı yaşayan topluluklarda, bütün yurt sathı onun çevresi olarak kabul edilmelidir. Ülkenin istediği veya imkân bulduğu bir yöresine yerleşmek gibi büyük bir seçeneğe sahip olduğunu düşünür. Bu ne büyük bahtiyarlıktır ki sözle açıklanması zordur. Sonra meslek seçiminde de bir takım imkânları düşünüp kullanması da ayrı bir mutluluk sebebidir. Çünkü çağ, hangi meslek ve sanat olursa olsun, onu gereği gibi öğrenenler için, sıkıntı ne demek, sayısız imkânlar sunduğunu anlar. Sen bir şeyi gerektiği gibi yap, alıcısı Fizandan gelir. Siz dünyanın en uzak bir köşesinden de alıcısı gelir diyebilirsiniz.

Fert nasıl içinde doğduğu ve büyüdüğü milletin bir ferdi ise, 82 milyonun yaşayarak, üreterek geçirdiği zamanların toplamı o milletin tarihi oluyor. Türkiye'de Türkler oturur ve Türklerin konuştuğu dile de Türkçe denir. İşte tarihin belli kesimlerini konu alan edebiyat tarihin bir kesitindeki güzellikleri, insanları ve eserleri ile hatta ölümleri ile beraber yaşayan bu milletin; manevi ruhi hayatı dâhil; her yönünü kelimelerden meydana gelen bir resim tablosu veya sürrealist bir bakışla onları hatırlatan unsurlardan kurduğu bir tasavvuru, sayfalar dolusu güzel tablolara dönüştürür.

Tarihi inişli yokuşlu bir yola benzetirsek, edebiyat o dönemi bir millet ferdi olarak yaşadığı çevre ile olayları, kahramanları, sahneleri unutulmazlar arasına katar. Bir anlamda edebiyat tarihin dönem dönem fotoğrafını çeker, onu anlatmak için renk olur, hayal olur, inanç olur, ses olur, hadise olur ve hepsi birlikte hayat olur, tarih olur. Tarih, edebiyatın ve sanatın diliyle konuşur, edebiyatın sayfalarında sanat olur, güzellik olur, hayat bulur, yaşar. Onun için Türk Tarihi, Türk Edebiyatının kardeşidir ve bu sayımızda bu kardeşliği anlatmaya çalışacağız, Milli Mücadele döneminin anılarıyla beraber.

ÖZÜR DİLERİZ:

Akpınar'ın 81.sayı, 26. Sayfada yayınlanan "Rüzgâr" adlı şiir Mehmet Nuri Parmaksız'a aittir. Yanlışlıkla Ali İhsan Kolcu adı yazılmıştır. Düzeltir, her iki şair-yazar dosttan ve okurlarımızdan özür dileriz.

MİLLÎ MÜCADELE ve EDEBİYAT

Prof. Dr. İnci ENGİNÜN

Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğinin kuramını tasarlarken Türk milletinin vazgeçemeyeceği üç kavramı ortaya çıkarmıştır: Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak. Bunlardan son ikincisi Tanzimat döneminde de benimsenmiş düsturlardır. Yalnız o zaman Türkleşmenin yerinde Osmanlılık vardı. Fakat Osmanlılık, devletin Türklerin dışındaki Müslümanların ayrılma hevesine düşmeleri yüzünden işlerliğini kaybetmişti.

Millî Mücadele kavramı savunma amacıyla bir araya gelmeye çalışanların önderlerini bulmasıyla tutuştu ve akacağı yolu buldu. Aradan yüzyıla yakın bir süre geçtikten sonra bir cümleyle özetlenebilen bu müthiş diriliş mücadelesi, bütün nesillerin ayrıntılarıyla öğrenmesi gereken, öğrendikçe biraz daha fazlasını öğrenmek isteyecekleri bir millî diriliştir. Bir milletin büyük bir devlet kurduktan, asırlar boyu geniş topraklarda hâkimiyetini sürdürdükten sonra gerilemesi ve çöküş sürecine girmesi tarihte ilk defa görülen bir şey değildir. Yirminci yüzyıl imparatorlukların yıkılma asrıdır. Devrin şartlarına uyanlar daha az sarsıntıyla bu dönemi atlatmışlardır. İmparatorluk kavramı bir anavatan ve sömürgelerden oluşur. Bundan dolayıdır ki kendi ufak anavatanını zenginleştiren devletler, sömürgelerinden kolaylıkla çekilmişler ve orada uyguladıkları kimlik değiştirme sürecinde özellikle kendi dillerini öğrettikleri için, imparatorlukları yıkıldıktan sonra da, eski sömürgelerinden yeni müttefikler de bulmuşlardır. Osmanlı Devleti çok uluslu, çok dil ve kültürlü olmakta bir beis görmemiş ve egemenlikleri altına aldıkları ulusların kültürlerine dokunmamışlardır. Güçlü olmanın rehabetindeki Osmanlı Devleti, yayılmacı ülkelerinin dil, din yakınlıklarıyla Osmanlı vatandaşları arasındaki kopmaları körüklemelerine karşı yeterli tedbir alamadığı gibi, dünyanın yepyeni bir medeniyet dönemine girdiğini de fark edememiştir. Ancak savaşlardaki yenilgiler, yeni teknik medeniyet ihtiyacını doğurmuş ve 19.yüzyılın ortalarına doğru sosyal hayatta ve orduda başlanan yenileme hareketleriyle devleti yöneltmiştir.

Bu uzunca girişe şunun için ihtiyaç duyuyorum. Osmanlı Devleti yıkıldığı zaman bile henüz tek bir adı bile yoktu. Üstelik ıslahatta siyasetten yola çıkılması ve parlamentonun özlenmesi, başlangıçta pek de faydalı olmamış, ne ilk meclis ne de ikinci meşrutiyet bekleneni verebilmişti. Fakat asırlar süren güçlü bir devlet yapısı vardı ve ordu Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasından sonra yeni çehresine kavuşmuştu. Harbiye'nin komutanları, yeni ders programları hem savaşçı hem de stratejist güçlü askerleri yetiştirmekteydi. Ayrıca bir türlü sonu gelmeyen savaşlar, askerlerin -verdikleri büyük kayıplara rağmen- güçlenmelerini sağlamıştı. Halkın fakir düşmesi, askere gidenlerin birçoğunun dönmemesi sonucu, ülkenin korunması görevini asırlarca omuzunda taşıyan Türk milletinin fakirleşmesine ve nüfusunun azalmasına yol açmıştı.

Birinci Dünya Savaşı katılan bütün milletler için sona erdiğinde, bizim için henüz bitmemişti. Önümüzde ne zaman biteceği bilinemeyen zor günler vardı. Ayrıca savaş artık herkesin evine girmişti. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yazarlarımız da millî birliğimizin kurulması için çırpınmışlar, kadın erkek yapmaları gerekeni gerçekleştirmeye çalışmışlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan çok kayıp vererek çıkmıştık ama Çanakkale Zaferi askerimizin yenilmeyeceği duygusunu pekiştirmişti. Uzun savaş yıllarında, elden çıkan nice toprak parçasından sonra bu çok önemli

bir noktaydı. "Çanakkale'de savaşmış" olmak âdeta bir üstünlük alameti sayılmış ve bunu yazarlar dile getirmişlerdi.

Meşrutiyet'ten sonra özellikle Balkan Savaşı'nın sonuçlarının İstanbul'da kendisini göstermesi, hasta, sakat ve yaralı askerlerin muhacirlerle birlikte şehre girmesi, her yeri bir hastahane ve mezarlığa çevirmişti. Salgın hastalıklar, bakıma ve beslenmeye muhtaç insanlar, İstanbul'u doldurmuş, camiler artık bakım merkezlerine çevrilmişti. Neyle, nasıl mücadele edileceği bir bakıma hâlâ tartışma konusu olsa da bir şekilde mücadeleye devam edileceğini gösteren işaretler de bulunmaktaydı.

Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğinin kuramını tasarlarken Türk milletinin vazgeçemeyeceği üç kavramı ortaya çıkarmıştır: Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak. Bunlardan son ikincisi Tanzimat döneminde de benimsenmiş düsturlardır. Yalnız o zaman Türkleşmenin yerinde Osmanlılık vardı. Fakat Osmanlılık, devletin Türklerin dışındaki Müslümanların ayrılma hevesine düşmeleri yüzünden işlerliğini kaybetmişti. Balkan Savaşı'ndan sonra 1912 tarihinde Selanik'te çıkan Genç Kalemler'deki "Yeni Lisan" makalesiyle dil meselesi geniş bir kesim tarafından benimsenmişti. Yazının sonunda, imza yerinde büyük bir soru işaretiyle çıkan bu yazının Ömer Seyfettin'e ait olduğunu Ali Canip açıklamıştır. Bu dergi bir süre çıktıktan

sonra, milliyetçi görüşü savunan başka dergiler de çıkmıştır. 1919'da İstanbul'da Mehmet Zekeriya (Sertel)'in neşretmeye başladığı Büyük Mecmua milliyetçi kalemleri sayfalarında toplamıştı. Halide Edib Mehmet Zekeriya'nın İngilizler tarafından tutuklanması üzerine bu derginin baş yazarlığını üstlenmiş, başmakalelerini yazdığı gibi edebiyat meseleleri hakkındaki yazılarını ve hikâyelerini de burada neşretmiştir. Ömer Seyfettin son yazılarını bu dergiye yazmıştır. Henüz lise öğrencisi olan Kemalettin Kâmi [Kamu] "Türkün İlahisi" şiirini bu dergiden duyurmuştu. İstanbul'un işgali, Harbiye'de uykudaki Mehmetçiklerin İngilizler tarafından süngülenmeleri ve Meclis-i Mebusan'ın kapatılarak aydınların Malta'ya sürülmesi, kısa bir süre içinde yer alışlarıyla insanı sersemleten olaylardır. Atatürk'ün davetini cevaben Anadolu'ya geçen aydınlar da çoktur. Halide Edib, Yunus Nadi, Hamdullah Suphi Tanrıöver Ankara'da çıkarılan Hakimiyet-i Milliye, İstanbul'dan destek veren İkdâm, İleri, Tevhid-i Efkâr daha sonra kurulan Akşam gazeteleri hem Ankara'nın görüşlerini hem de Ankara hükûmetini destekleyen yazarların izlenimlerini, hikâyeleri neşretmektedirler.

İstanbul'un işgalinden sonra İngilizlerin Malta'ya sürdükleri milliyetçi yazarlar Millî Mücadele'ye kadar ülkeye dönememişlerdir. Gökalp yurda dönüşünde Diyarbakır'a gitmiş ve orada

tek başına Küçük Mecmua'yı çıkarmıştır. Mehmet Akif Ersoy, Cenap Şahabettin gibi ferdiyetçi şiiri savunmuş biri tarafından bile "destan şairi" olarak nitelenip yüceltilmiştir.

II. Meşrutiyet'in edebiyatımıza kazandırdığı, farklı kalemlerin çok büyük bir kısmı memleket edebiyatı da denen ve millî benliği temel alan yazılarını, sansürün bütün baskısına rağmen devam ettirmişlerdir. Bu dönem gazete ve dergilerde sütunların bir kısmı bütünüyle boş kalırken, sütunla da çıkarılan kelime ve cümlelerin boş yerleri görünmekteydi. Kalemleri çok güçlü olan nice yazar vatanın ıstırabını yakından yaşamış ve onları dile getirmişti. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Atatürk, bütün ünlü yazarları birleşmeye davet eden mektuplar yazmıştır. Bu mektuplardan Atatürk'ün Nutuk'ta örnek olarak verdiği Halide Edib'in mektubu şu cümle ile bitmektedir: "“Millî davada canıyla ve başıyla çalışanlar arasında sade bir Türk askeri tevazuu ile sizinle beraber olduğumu beyan ederim.”"

Halide Edib bunları yazdığı gibi İzmir'in işgalinden sonra eşi ile birlikte Anadolu'ya geçmiş, yolda Ankara'nın sesini duyuracak bir basın faaliyetinin ana hatlarını Yunus Nadi ile kararlaştırmıştır. Yazarların bir kısmı Anadolu da –Mehmet Akif Ersoy, Ruşen Eşref Üneydin, Hamdullah Suphi Tanrıöver– bir kısmı İstanbul'da –Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu– sadece İstanbul basınına beslemekle kalmamışlar,

Ankara'da çıkarılan Hakimiyet-i Milliye'ye de yazmışlardır. Bu dönem basınındaki yazılar sadece güncel haberleri vermekle kalmaz, tarihten alınan örnekler, yorumlar, hikâyeler hep tek bir hedefe yönelmiş olurdu. O dönem gazetelerini okurken insanın hem içi sızlar, hem de okumakta devam etmekten kendisini alamazdı. Kimisi tek sayfa, mürekkebi dağılan, yazıların zor okunduğu bu gazetelerin etkileri görünüşleriyle ölçülemeyecek derecededir.

Sağlığı Anadolu'da kalmasına imkân vermeyen Yakup Kadri bir süre Ankara'da Halide Edib'in Kalaba'daki evinde kalmış ve onunla birlikte çevreyi dolaştığı gibi, Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunanlıların barbarlıklarını inceleyen Tedkik-i Mezalim Komisyonunda Halide Edib ve Yusuf Akçura ile fotoğrafçı teğmen, şair Tahir Karauğuz ile birlikte çalışmıştır. O günlerde İdam gazetesine gönderdiği yazıları daha sonra bazı değişikliklerle Ergenekon I-II başlığı altında yayımladıktan sonra, tamamen edebiyata mal etmek istediği Millî Mücadele Hikâyeleri'ni de Ergenekon III adıyla neşretmiştir.

İçinde yaşadıkları günleri Halide Edib halkla yakın temasından doğan izlenimci hikâyelere veya röportaj hikâyelere dönüştürmüş ve Anadolu'dan nice insan çehrelerini edebiyatımıza kazandırmıştır. Onun dili kullanımını kusurlu bulan ve sert eleştiriler yazan Yakup Kadri, Halide Edib'in bugünlerde yazdıklarında artık "telkini bir üslup" görmektedir. Yakup

Kadri'deki değişiklik de dikkati çekecek derecededir. O da Kiralık Konak'ın şair Hakkı Celis'i gibi edebiyat anlayışını bütünüyle değiştirmiş, destanî edebiyattan yana tavır almıştır. Birbirini çok iyi anlayan ve belki de kısmen etkilemiş olan bu iki müstesna yazarımızın yazdıklarının karşılaştırılması birbirinden farklı kültür kaynaklarından beslenen ve edebiyat anlayışlarında ayrılıklar bulunsa da, ülke ateş yağmuru altındayken ikisi de aynı duygu ve düşünceleri kendi üsluplarıyla dile getirdiklerini gösterir. Öyle ki özellikle bu iki sanatçı, hem yaşadıkları günlerin kayıtlarını tutmuşlar ve kendilerinden sonraki nesillere birinci sınıf malzeme bırakmışlar, hem de günümüze kadar gelen nesilleri beslemişlerdir.

Ruşen Eşref'in Atatürk ile yaptığı ilk röportaj ve onu takiben Anadolu'da o ve diğer komutanlarla yaptığı röportajlarla komuta kademesiyle okuyucularının arasında bir köprü gibidir. Hamdullah Suphi'nin heyecanlı yazıları, Mustafa Necati'nin bizzat görüp anlattığı Anadolu'daki direnişin gücünü gösteren yazıları unutulmazdır. Bu yazarların bir de günlük işleri vardır. Kimi çeviri yapar, resmi yazışmalarda görevlidir, kimi bakanlık görevindedir. Kimi Anadolu'yu adım adım dolaşarak camilerde vaazlarıyla halkı aydınlatır ve onları kötümserlikten uzak tutmaya çalışır. Bütün bu yazıların okunması insanın içini kavurduğu gibi, iyi ki böyle bir milletin evladıyım gururunu da insana vermektedir.

Milletleri en çok üzen, yoran, birbirine düşüren, bazı saygıdeğer isimlerin böylesine bir diriliş savaşında, milletlerinden yüz çevirmeleridir. Okuyucu olarak “Uçun kuşlar uçun doğduğum yere” şairinin hevesle Sevr Anlaşması'nı imzalamasına şaşıtığım kadar, H. Nazım imzalı şiirleriyle Servet-i Fünun'a katılmış olan Ahmet Reşit Rey'in sırf o anlaşmayı imzalamamak için bakanlıktan istifa ettiğini okuduğumda, eserlerinde şahsiyetini ele veren mısralar aramağa kalkmıştım. Fevri mizacı dolayısıyla, etrafında zaman zaman şüphe bulutuyla yaşayan Süleyman Nazif'in inişle çıkışlı feryatları vardır. Faciayı derinden hisseden ve kaybedilecek vakit kalmadığını sezen ve gören Mehmet Akif, zamanın durulacak zaman olmadığını susturan mısralar söyler. İstirap ortak, gösterilen tepkiler farklıdır.

Son kümede ise Servet-i Fünun'un bir kuyumcu dikkatiyle seçtiği kelimeleriyle kendisini bir kafiye, vezin, şiir avcısına benzeten Cenap Şahabettin'in Millî Mücadele'ye kesinlikle cephe aldığı görülüyordu. İtiraf edeyim ki Birinci Dünya Savaşı günlerinde babasının şehit düştüğü yerlerden geçerken yazdığı o içli, unutulmaz satırları, babası askere gidince annesiyle yalnız kaldıkları evlerinde çektikleri acı ve ıstırapları dile getiren Cenap'ın bu davranışını anlamak da, mazur görmek de pek çok kimse için imkânsızdı. Nitekim, sonraki nesil onu hiç affetmemiş, zaferden sonraki yazıları sahtekârlık olarak yorumlanmış, hatta

şiirleriyle etkilediği Haşim, Tanpınar gibi şairlerin bile onu neredeyse yok farz etmelerine yol açmıştı. Cenap hakkında önemli bir kitap yazmış olan Sadettin Nüzhet Ergun da onun Millî Mücadeledeki vefasızlığını her vesileyle hatırlatmış ve karlı bir günde ölen şairin cenazesine gönderilen para merkezlerinin çelenklerine dikkati çekmişti.

İtiraf edeyim ki ben de Millî Mücadele'ye karşı çıkanlarla pek barışamadım. Bunda doçentlik tezim dolayısıyla o dönem yerli ve yabancı basını didik didik etmemin rolü de şüphesiz ki vardı. Fakat mesleğim millî dirilişe uzak kalsa da, sanat ve kültürümüze katkıda bulunanlarla uğraşmamı gerekiyordu. Cenap da bunların başında gelen isimlendendi. Usta kalemi, etkili ve vurucu anlatımıyla bize o günlerin ateşini keşke biraz anlatsaydı. Ama o öyle yapmaktansa muhalefetteydi. Ancak Ankara Hükûmeti düzgün bir devlet mekanizması kurup, ordumuz da arka arkaya zaferler kazanmaya başlayınca Cenap'ın kalemi de başka bir kaynaktan beslemeye başlanmıştı. Bunda herhâlde Cenap'ın kıvrak zekâsının etkisi vardır. Ama bu zekâ içinden çıktığı toplumu tanımakta neden böylesine yanılmış ve gecikmişti. Doğrusu zaferden sonra yazdığı yazılardan da çok güzelleri vardı. Bunlardan birini çok çarpıcı buldum. Bursalı Lâmiî Çelebi'nin “Münazara-ı Sultan-ı Bahar bâ-Şehriyar-ı Şita” adlı mesnevisini anlatmaya “Kendisini karilerimize mümkün mertebe

tanıtmağı vakt-i âhara ta'lik ederek bugün Bursa ovasıyla Keşiş Dağı'nın eteklerinde bahar ve şita arasında tasavvur ve tasvir ettiği bir muharebeye-i şairaneden bahsedeceğiz." diye başlar. Kış Yaz'ın gafletinden yararlanarak ovayı işgal eder: "Kış gerek Keşiş Dağı'nda ve gerek Bursa ovasında ne çiçek, ne yaprak, ne meyve, ne güzel koku, ne güzel ses, hiçbir eser-i hayat bırakmamıştır. Şehriyar-ı Şita 'nincevr ü eziyeti artık halkı bîzar etmişti; kaht u gıla hepsini makarr u zarurete düşürmüştü." Rüzgâr, yaz ile kış arasında habercilik yapar. Kış çok serttir, korkutucudur. Fakat Yaz'ın yardımcıları kışın kuruluşunun yerine baharın güzelliklerini serer.

Yaz ile Kışın savaşını anlatan örnekler edebiyatımızda çoktur. Bu masal çeşnisindeki yazısının sonunda Cenap'ın yazdıkları ise inanılmazdır. Ben bu yazıyı ilk okuduğumda çok şaşırılmıştım. Hâlâ da aynı şaşkınlığı yaşıyorum. İşte burada Cenap'ın dönüşlerindeki kıvrak zekâsı, usta yazarlığı, sanatçılığı yatmaktadır

"Lâmii'nin bu hikâye-i muhayyilesi aynı sahada son senelerin şahit oldukları vakayii ve bahar ordusu ve Türk bahadırılarını ve Şehriyar-ı şita'nın sergüzeşti Papulas ve emsali gaddarların akıbet-i layıkasını hatırlatmıyor mu?"

Sanki geçmiş yıllarda Anadolu'da savaşanları değil övmek, onlardan söz bile etmeyen Cenap'ın gözü ve gönlü zaferle birlikte açılvermiştir. Seçmek gerçekten bir sorumluluktur ve insanlar sıkıntılı günlerde önlerindeki yollardan hangisini seçecekleri bilinemez. Seçimlerini doğru yapanların payına saygı ve gurur, yanlış yapanlarınkine küçümseme ve utanç düşmektedir. Millî Mücadele'nin kişiler açısından belki de en zor noktası kişinin kendi yerini seçmesiydi. Biz bu zıtlığı Tarık Buğra'nın Küçük Ağa romanında ayrıntılarıyla ve bütün incelikleriyle görüyoruz. Küçük Ağa doğruyu seçmişti, nice benzerleri gibi Türk milletinin dirilişine katkıda bulunmuştu. Millî Mücadele'yi gerçekleştiren bütün atalarımızın aziz hatıralarına saygı ile anarken, bize bırakılan bu ülkeyi, birbirimizle didişmek yerine, her alanda güçlerimizi birleştirerek yüceltmek uğruna çalışmamızı dilerim.

DUATEPE!

Halide Edib ADIVAR

Bu bir dev dünyasına benziyor. Dağdan dağa devler birbirine eski günlerde böyle haykırmışlar, eski Türk hikâyelerinde dört yüz düşmanın ödünü patlatıp canını cehenneme gönderen na'ra işte bu imiş! Kim bilir belki bu toptarın ağzından Battal Gazi de Türk askeriyle Bizans'a, Yunan'a bir daha meydan okumak için gürlüyor, belki bu tepelere tırmanan Türk askeriyle hepsinin kalbinde bir Battal Gazi hücum ediyor.

Atlarımızın etrafında bir toz bulutu var. Sağdan, soldan uzun cepane kolları geçiyor. Sağda yamaca sığınmış mütevazı bir hastahane çadırı! Biraz sonra bir parıltı, müthiş bir gümbürtü dağlara uzanıyor. Karapınar'ın arkasındaki toptarımızı faaliyete geldi diyorlar. Bu uzun ve müthiş inilti, dağlarda birbirine cevap vererek uzayan dev sesleri, buna top faaliyeti diyorlar.

Karapınardan geçerken çadırlar ve evlerden küçük kızlar ve örtülü kadınlar sarı gergin yüzlerle, istifham işaretine benzeyen gözlerle bize bakıyorlar. Arkasındaki tepenin tarassut mahalline gidiyoruz. Atları aşağıda bırakmak lâzım, kimse konuşmuyor. Yalnız köyün arkasından bir alev, bir tarrâka mütehekkim haykırıyor.

Şimdi tepedeyiz. Etrafta daha az sert, fakat daha pes ve engin tarrâkalar vadilerde ve tepelerde dolaşıyor. Derin bir siperin içinde kürklü bir gölge var. Telefonuyla kalın bir sesle emirler veriyor. Bu grup kumandanı Kâzım Bey! Duatepe'ye onun fırkaları hücum ediyor.

Başkumandan ayakta, arkasında geniş bir pelerin uzaklara bakıyor, İsmet Paşa daha iyi dinlemek için başını telefona doğru eğmiş. Biraz uzakta Fevzi Paşa'nın geniş arkası görünüyor. Omuzları öne müttemayil dağlara bakıyor. Etrafta gelen giden yaverler, siperin içinde harekât işini devam ettiren zâbitler var.

Önümüzde bir ova, karşımızda çepçevre müdevver, iç içe sarı, kızıl mor ve dumanlı dağlar. En garpta sarı iki yüksek tepeli bir dağ, işte o Duatepe ve biz ona hücum ediyoruz.

Güneşin en yüksek, rüzgârın en kuvvetli olduğu an kavga azıyor. Duatepe'nin üstü birkaç ağızlı yanardağ gibi, dumanları ta gökte!

Yanındaki sırtlardan ve arkasındaki Kartaltepe'nin dargın ve siyah zirvelerinden topraklar, dumanlar fışkırıyor. Coşkun ve ebedi bir gümbürtü ortasından rengârenk dumanlar, beyaz kandiller gibi uçuşan şarapneller bu semâvî teranenin sahnesidir. Bu bir dev dünyasına benziyor. Dağdan dağa devler birbirine eski günlerde böyle haykırmışlar, eski Türk hikâyelerinde dört yüz düşmanın ödünü patlatıp canını cehenneme gönderen na'ra işte bu imiş! Kim bilir belki bu topların ağızından Battal Gazi de Türk askeriyle Bizans'a, Yunan'a bir daha meydan okumak için gürlüyor, belki bu tepelere tırmanan Türk askeriyle hepsinin kalbinde bir Battal Gazi hücum ediyor.

Biliniz ey millet ki bu cehennemî dumanlar arasından şu karınca gibi ilerleyen avcılar, biçilir gibi bir sırası düştükçe öteki sırası koşan ve tırmaşan kardeşleriniz, devlerden, esâtirî insanlardan çok büyüktürler. Gazaptan, baruttan, heyecandan kararmış yüzleriyle ateşe ve ölüme atılan zâbit, nefer, kumandan bunlar kendileri de anlayamayacak kadar büyüktürler. Bunları görebilmek için elli sene ileri gidip uzaktan bakmak lâzımdır. Çünkü onların kalplerini ve yüzlerini görmek için bizim bulunduğumuz yer kâfi değildir. Onların başları o kadar bugün göklerde. Bu milletin imanlı ve hummalı gayreti bugünün bize hücum eden dünyasının menfaat ve hırs gözlerinin o kadar fevkindedir. Bu kızıl hâilenin arkasındaki meşakkat nedir ya Rab? Bu gayretli millet önünde bu gayretli millet için yaşamak ve gülmek ne lezîz bir âkıbet. İşte artık bir yer görünmüyor. Topların köpüren, azan, çıldıran ilâhîleri arasında bir

şey işitilmez oldu. Bakıyorum, Fevzi Paşa'nın omuzları dua eder gibi bütün bütün, eğilmiş. Baş kumandanın mavi gözleri yükseklerle bakıyor, göğe akıyor gibi. İsmet Paşa'nın siyah gözleri sâbit birer ateşe benziyor, biraz ilerde neferlerin yanık yüzlerinde kalbimi yoran bir bekleyiş, bir ıstırap var.

Artık plan, kumanda, sanat, her şey söyleyeceğini söylemiş, sıra Mehmet'e ve alay hatta fırka kumandanlarına kadar Mehmet'le omuz omuza dövüşen zabitlerden müteşekkil iman ordusuna gelmişti.

Ne ıstırap; ne bekleyiş! Önümüzde ölümle yüz yüze ateşler içinde boğuşan kardeşlerimiz için ne derin ve insanî bir dua var.

Bir otomobil arkamızdan kumandanları hemen aldı götürüyor. Onlar bu boğuşmayı daha yakından görmek ve belki hâkim olmak için gidiyorlar.

Fakat ben zannediyorum ki bir an için o cehennem girdabı arasında o sevgili kardeşlerin arasındayım. Dizlerimin altında taş, başımın üstünde duman ve ateş var, boş ellerimi kaldırıyor, haykırıyorum:

-Ey ulu Tanrı! Bir an için Türkün sesini dinle! Sana İbrahim'in İsmail'i kurban ettiği günlerden beri hangi millet kanını uğruna ırmaklar gibi böyle akıttı. Hangi millet senin takdis ettiğin istiklâl ve senin verdiğin aziz iman için bu kadar ebedî bir meşakkat ve işkence içinde daima gözlerinde iman şulesiyle senin için öldü.

Sevgililerimizin en çoğu yok oldu, kuru topraklar üzerindeki son yurdumuz için bile dünya, cehennemi Anadolu'ya nakletti. Saçı

bitmedik yetimler, kimsesiz kadınlar, beli büyük ihtiyaçlarıyla altımızda bir avuç toprak; başımızda bir dam bırakmak istemeyen herifler ve haydutlara karşı bu masum ve şehit millete ne zaman rahmetini bezledeceksin?

Yine zannediyorum ki bütün esarete inleyen kardeşlerimizin hepsi, İstanbul'un minarelerinden, Bursa'nın türbelerinden, İzmir'in harabelerinden ve bu ordu gerisinde bütün varlığı ile çalışan millet kafilisinden hepsi bu an benimle beraber ellerini göğe kaldırmış, kararmış, katı, rençper elleri arasında, gül yaprağı gibi nermin çocuk elleri kendi halâsları için bu cehennem içinde dövüşen kardeşlerin açacağı necat yoluna dua ediyor.

Hangi an bilmiyorum, uzakta bir dört nal sesi ve bir zabıt arkadaş yanımıza geliyor: Bir fırkamız arkadan Çekirdeksiz'e girdi. Duatopedeki Yunanın arkası çevrildi.

Bunu kumandanlara ve Duatepe'nin üstünde dövüşen diğer fırka karargâhına haber vermek için koşan arkadaşlarla ben de koşuyorum. Otomobil uçuyor! Top neşidesi bu asil ve sert Anadolu'nun dağ ve tepe dalgası olan topraklarının can dili gibi. Karşımızdan kumandanların otomobili etrafında uçan süvari yaverlerle toz içinde görünüyor. Harekât şubesi müdürü atlıyor, selam veriyor, anlatıyor, onlar uçup gidiyorlar; biz de ileriye!

Duatepe'yi döven topları geçiyoruz. Bir zabıt haykırıyor: "Buradan yürüyerek geliniz, eğilin!"

Nihayet insanların topla şehit olduğu yerdeyiz, hepimiz gülüyoruz, hepimiz teker teker koşarak fırka kumandanının siperine

atlıyoruz.

Kumandan başından miğferini, göğsünden zırhını çıkarmış, on beşinci asırdan bu sipere atlamış tunçtan bir heykele benziyor. O kadar bülent o kadar muntazam ve sert hatlarla oyulmuş bir kafası var.

Hepimiz birden müjde veriyoruz. Cehennem içinde boğuşan fırkasının halâsi demek olan bu haber onun tunçtan yüzünü değiştirmiyor. Yalnız rengi belli olmayan gözlerinde nemli bir dua var zannediyorum. Bize halîm fakat kuvvetli bir sesle:

-Siz artık gidin, diyor ve beni birçok kuvvetli asker kolu siperden dışarı atıyor. Fakat dönüp onun elini sıkmadan gitmiyorum.

-Allaha ismarladık kumandan bey, Allah muvaffak etsin!

Kendi sesim bana topların arasından bütün Türk kadınlarının duasını tekrar eder gibi oldu. Evet şimdi bütün kadınlar kumandan, zabıt, nefer hepsi için derinden dua ediyorlar. Şimdi topçuların, ihtiyatların hatta nakliyenin önünden geçerken hep gözden göze kalpten kalbe selamlaşıyoruz. Bütün ordunun kalbini Duatepeden çıkan halâs şulesi aydınlatmış, bütün ordunun ruhunu Duatepeden çıkan zafer birbirine örmüş gibi.

Tepede kumandan, zabıt, nefer hepsinin nazarları Duatepede, toplar susmuş, duman dağılmış, düşmanın kaçan kollarından çıkan toz bulutlarını ufuklarımızın ziyası parlatıyor. Duatepe'nin üstünde bir tek adam ayakta duruyor. O çıkanlardan ilk sağ vâsıl olan neferdir, belki dua ediyor:

-Allahım! Türk milletini dâim, koru!

15 Eylül: Garp cephesi

BAYRAĞIMIZIN ALTINDA

Halide Edib ADIVAR

Zafer yolunda unutamayacağım yüzlerden biri Hatice Nine'nin yüzüdür. Salihli'de nasılsa yangın harabeleri ortasında masun kalan beş on evden birindeydim. Halk bir türlü kâbusun geçtiğine inanmıyor, bir türlü uyumuyordu. Boş sokaklarda kadın erkek dolaşiyor, hep çocuklar gibi koşuyorlardı.

Ortalık ağarıyor, hâlâ kadınlar, gelip gidiyor, hâlâ birbirimizin boynuna sarılıp koklaşıyoruz, hâlâ geçen günleri konuşuyorduk. Ve Hatice Nine en son gelenlerdendi. Ben artık yatağıma uzanmıştım. Ev sahibesi ile çıktı o da geldi, boynuma sarıldı ve bana geldi ki bu zafer arasında bütün Salihli'deki kadınların kimi sevgili bir vücudu, hepsi yerini yurdunu, hatta karnını doyurabilmek itminanını kaybettikleri için arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice Ninede yoktu. Hâlbuki en fakiri, en ihtiyarı ve en halsiziydi. Yanıma gelmek için birkaç defa duvara dayanmıştı. Ama kıymettar esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı.

–Nine senin evinyandı mı?

–Hey oğul ben beş defa muhacir oldum, beş defa evim yandı. Ben Üsküp'ten beri beş defa düşman bandırasından bizim bayrağa kaçtım. Bunlardan evelisi gün ümidi kesince bir tek oğlum aldım, size, bizim bayrağa kaçtım.

–Bayrağımızı çok mu seversin nine?

Birdenbire buruşuk yüzü üzerinden bir gözyaşı seli aktı, kurumuş ellerini kaldırdı, avuçlarında muhayyel aziz bir şeyi öptü.

–Sevmek ne demek oğul? Ben elli senedir onu kovalıyorum. Dünyada oğlumdan başka dikili ağacım kalmadı. Bayrağımız nereden çıktıysa ben de oradan çıktım. Her gün buradan kaçıp size gelmek istiyordum. Her gün burada ölüverirsem, mezarım bandıra altında kalırsa diye çıldırıyordum. Ama Yunanlılar bırakmıyorlar, öteye kaçmak için bizim de ne atımız ne arabamız vardı. Nihayet baktım, ben ihtiyarlıyorum, siz gecikiyorsunuz, sürüne sürüne size kaçmağa karar verdim. Yolda ölürsem oğlum sırtında, ölümü bizim bayrağın olduğu yere götürecekti. Nihayet bizimkiler geldiler! Hep deli gibi fırladık; fakat az imişler, arkadan daha çokluk gelsin diye çıktılar. Ben arkalarından çıktım, gittim. Tâ onların yanına! Ayaklarım şişti, dilim dışarı çıktı, ama onları buldum. "Bayrağımız Salihli'ye büyük ordu ile girdi, artık çıkmaz!" dediler. Beni oğlum askerlerden aldığı bir eşekle buraya getirdi.

Döndü ve sıkı sıkı bir daha boynuma sarıldı. Ne yangın, ne facia, ne zarar ve ziyan, ne de işkencenin onca mânası vardı. Hayatta bir tek mühim şey vardı: Öldüğü zaman cesedinin düşman bandırası altında kalmaması! Basit ve sade.

–Ah yavrum, dedi, artık Allah emanetini istediği dakika alsın, toprağım bizim bayrağın altında olacak!.

PROF. DR. MUHAN BALI'YE MEKTUP / 1974

PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU

Dr. Muhan Bali ile tanıştığımızda birkaç günlük asistan idim. Atatürk Üniversitesi'nin açtığı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü asistanlık sınavını dört arkadaşımınla birlikte kazanmıştım (Ahmet BicanErcilasun, Nuri Yüce, Turgut Karacan ve Turgut Günay). Temmuz 1967'nin başındaki sınavların sonuçlanması, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan muvafakat almam derken görevime başlama tarihim Eylül 1967'nin son günlerine kadar uzamıştı.

Merhum Bali o tarihlerde birkaç aylık edebiyat doktoru idi. İstanbul Üniversitesi'nden ortak hocamız Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın danışmanlığı altında hazırladığı Ercişli Emrah hikâyesi ile ilgili tezi, yeni dönemin öncü çalışması olmuştu. Onunla tanışmamız önce, apar topar üye olarak yer aldığım bazı bütünleme sınavlarının üyeleri arasında olmamla gerçekleşmişti. Daha sonra odam belli olmuş ve orayı da ziyaret etmişti. Bölümümüzün biz beşliye verdiği bir akşam yemeğinde de büyük bir masanın etrafında birlikte olmuştuk.

Zamanla bilim dalı arkadaşlığından kaynaklanan sıkça görüşmelerimiz oldu. Ailecek görüşmelerimiz başladı. Uzun kış gecelerinde birkaç genç asistanın aileleriyle birlikte oturup kalkmaları ise belki de lojman hayatı yaşanan üniversitelere özgü idi. Çocuklarımızın doğum günlerinde de bir araya gelmelerin ise ayrı bir anlamı oluyordu.

Zamanla ben de doktor oldum, arkasından yedek subay oldum derken yolumuz Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar uzandı. Üstelik ilk durağım alanımızın özel bir arşivine ev sahipliği yapan Texas eyaletinin Lubbock şehrindeki Archive of Turkish Oral Narrative oldu.

İlk günlerde gönderdiğim ilk üç mektubun hangi hanelere ulaştığını tahmin etmişsinizdir: Erzurum'daki evime, Konya'daki baba ocağına ve İstanbul'daki hocam Prof. Kaplan'a. Elbette ailem ve yakınlarımla yanında meslektaşlarıma da mektuplar gönderiyordum.

Lubbock'a inişim 04 Şubat 1974 idi. Sevgili Bali'ye yazdığım ilk mektubumun tarihi ise 14 Şubat 1974 yani oralara ayak basışımın onuncu günü... Ülkemizde lüksün de lüksü olarak ilgi gören fotokopi makinesini devreye sokarak mektubumun bir kopyasını da alıp arşivime yerleştirmiştim. İşte bu yazımda sevgili Bali'ye gönderdiğim ilk mektubumun üzerinde duracağım.

Birkaç yıl önce idi. Bir kitapçı arkadaşım bana bir kitap göstererek yayımlandığından haberimin olup olmadığını sordu. Haberim yoktu. Kitabı edindim ve hemen incelemeye koyuldum. Kitabı Bahtiyar Aslan yayına hazırlamış. Genel Ağ'da kitapla ilgili bilgi verilirken şu notları gördüm:

“Yazarların, akademisyenlerin, sanatçıların mektupları bir bir ortaya çıkarılıp yayınlanıyor. Merhum Muhan Bali de kendisine yazılan mektupları yayınlamak istemiş. Ancak ömrü vefa etmemiş. Bu kitap onun vasiyetinin yerine getirilişidir.”

“Kitapta on yedisi Prof. Dr. Mehmet Kaplan'a, on dördü Turgut Günay'a, üçü Behçet Necatigil'e, dördü Orhan Şaik Gökyay'a, dördü AndreasTietze'ye, altısı Cemil Cahit Güzelbey'e, on biri Talat Sait Halman'a, onu İnal Cem Aşkun'a, ikisi M. Sabri Koz'a ve yedisi Uğur İbrahimhakkıoğlu'na ait olmak üzere toplam yetmiş dokuz mektup yer almaktadır.”

Sayın Aslan (15.04.1971,

Ortaören, Elbistan, Kahramanmaraş'ın öbür kitapları ise Kentin Haberi Yok, Sessiz Hikayeler, Günebakan / Yeni Türk Edebiyatı Değerlendirmeleri adlarını taşımaktadır.

Sayın Aslan'ın kitabında nedense benim mektuplarımdan hiç birine yer verilmemiş. Merhum mu saklayamadı veya almayı uygun bulmadı, yoksa hazırlayan kişi mi eledi, bilemiyorum. Oysa Amerika'dan döndükten sonra (Haziran 1975) merhum mektuplarımı dosyaladığını belirtmiş ve göstermişti. Her neyse, biz de bu eksikliği bir ucundan da olsa giderelim dedik.

Mektubumu daha kolay okunsun diyerek bilgisayar ortamına aktarıyorum. Mektubumu Uysal-Walker Arşivi'nin başlıklı kâğıdına yazmışım. Yazım pek okunaklı olmadığı için de özen göstererek kaleme almışım. Mektubumda adı geçenlerin çoğu artık aramızda değil. Onlardan da yazımızın sonunda kısaca söz edeceğiz. İşte o boynu bükük (!) mektubum:

Muhancığım,

İlk günlerin acemiliğini üzerimizden attık. Mektup ve post kart göndermeye başladım. Daha önce Harun'a yazdığım mektupta sizlere de selâmlar göndermiştim. Hemşehrim herhalde tebliğ etmiştir.

Burası, belki Ruhî'den de duymuşsundur, enteresan bir yer. Her şey bir arabaya bağlı. Çok dağınık. Çarşı diye bir yer göremiyorum. Hani biz Erzincan Kapısı'ndaki çarşığı veya Mısır Çarşısı'nı tahmin ediyoruz. Sokaklarda (çarşının sokaklarında) adam yok yahu. Neyse ki üniversiteye gidince adam yüzü görebiliyoruz. Orası da çok kalabalık. Yurtlarla binalar, kütüphane, postane vs. iç içe. Onun için orada kalabalık görebiliyoruz. Bir de, gözü kör olsun, saat farkına alışamadım. Şu anda saat 7.40 p.m. Daha güneş batmadı. Sabahleyin de 8.00 a.m.'de daha güneş doğmuyor. Ben alışamadım gitti.

Sizin 10 dolar + 150 TL'yi postalayamadım. Maalesef İstanbul'da dolar bulamadım. Sizin 10 doları bizimkinden postaladık. Artan TL'lerden 1950'yi Yurdanur'a postalattım. Acemiliğimize geldi. 5 + 5 + 10 = 20 dolarlık üç kupür halinde gönderildi. Birer nüshasını da o zarfa koyup 11 sentlik pulla postaladım.

Arşive yavaş yavaş giriyoruz. İleride bu hususta tafsilatlı yazarım. Bugün postadan B. Walker'a bir kitap geldi New York'tan. Uysal ile hazırladıkları bir çocuk kitabı. 1974 baskılı. Nefis tabii baskısı. Ciltli, 30 sayfa kadar, resimli ve 4.50 dolar!

Keriman Hanım'a saygılar, selâmlar. Ece Ablamın gözlerinden öperim. Sana de sevgiler, gözlerinden öperim.

Haluk Beye, Ünal, Dereli, Kandemir, Akalın, Gencallara saygılarımı iletirsin bir toplantıda. Harun, Efo, kısacası bu mektubu aldığın gün gördüğün dostlara selâmlar.

İmza

Zarftaki adres tercih edilsin.

Mektupta adı geçenler: Bu adların karşılıklarına (M) işaretini koyduğumuz bir kısmı Genel Ağ'dan alıntıladığımız paragrafta yer alıyor.

[Ahmet Edip] Uysal: Uysal-Walker Arşivi'nin iki kurucusundan biri

Andreas Tietze: Avusturyalı bilgin (M)

[Baki] Dereli: Fakültemizin Fransızca öğretim üyesi

Barbara K. Walker: Uysal-Walker Arşivi'nin yöneticisi

Behçet Necatigil: Şair, yazar, öğretmen (M)

Cemil Cahit Güzelbey: Gaziantepli araştırmacı (M)

Ece [Bali]: Muhan Bali'nin kızı

Efo [Efrasiyap Gemalmaz]: Bölümümüzün öğretim elemanı

Haluk [İpekten]: Bölümümüzün öğretim üyesi

İnal Cem Aşkun: Eskişehir İİBA'de Profesör (M)

Keriman [Bali] Hanım: Muhan Bali'nin eşi

[Mehmet] Akalın: Bölümümüzün öğretim üyesi

Mehmet Kaplan: Bali ile benim doktora hocamızı (M)

M. Sabri Koz: Öğretmen, araştırmacı (M)

Muhan Bali: Mektubumuzun alıcısı

Orhan Şaik Gökyay: Edebiyat ve tarih araştırmacısı (M)

[Rahmi Hüseyin] Ünal: Sanat tarihi öğretim üyesi

Ruhî [Esengün]: Benden önce Lubbock'a giden İngilizce asistanı

[Sorguç]Kandemir: Fakültemizin Fransızca öğretim üyesi

Talat Sait Halman: Bakan, şair ve çevirmen (M)

Turgut Günay: Türk dili araştırmacısı (M)

Uğur İbrahimhakkıoğlu: Hukukçu (M)

Warren S. Walker: Uysal-Walker Arşivi'nin kurucusu

[Yüksel] Gencal: Fakültemizin Fransızca öğretim üyesi

TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI

Halide Edib ADIVAR

GENERAL TRİKOPİS İLE GENERAL DİONİS TÜRK'LERE TESLİM OLDU

(...)

Eylülün ikinci günü, Mustafa Kemal Paşa, Fevzi ve İsmet Paşaları Uşak'ta bir masanın etrafında bulduk. General Trikopis ile general Dionis Türk'lere teslim olmuştu. Mustafa Kemal Paşanın huzuruna, Nurettin Paşayla Kemalettin Paşanın arasında geldiler. Eğer korunmasalardı, Uşak halkı onları da parçalayacaktı. Uşaklılar onları, sevgilerini öldürenler, evlerini barklarını yakanlar arasında sayıyorlar, mevkilerine hiç önem vermiyorlardı.

Yunan generallerini getirdikleri zaman, Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ile İsmet Paşanın arasında duruyordu. Benim için bu, birinci derecede militer bir dramdı. Onun için büyük bir ilgiyle onları seyrettim ve dinledim. Bizimkilerin üniformaları erlerinki kadar sade, yüzleri sakın ve hareketsizdi. Buna karşılık, Yunanlılar sırmalı üniformalar giymişlerdi; yüzleri ile elleri son derece sinirli olduklarını gösteriyordu. Fevzi Paşa bir Buda heykeli gibi sakindi, fakat belki de içinden "Bu herifler gerçek asker olamaz, âdeta dans eder gibi sıçrayıp selâm veriyorlar» diyordu. İsmet Paşa, gözlerindeki öfkeyi göstermemeğe çalışıyordu; o, askerden daha başka bir şeydi; o bölgede yerli halka yapılan zulme katlanamıyordu.

Fevzi Paşayla İsmet Paşa eğildiler, fakat ellerini vermediler. Mustafa Kemal Paşa bu sahnenin egemen karakteriydi. Askerlik alanında bir büyük sanatçı ve oyunun kurallarına uyan bir sporcuymuştu. O, Yunan generallerinin kılıklarına ve yanındakilerin yaptıkları kötülöklere hiç önem vermiyor. Trikopis, onun bu oyundaki rakibi. Bu askerlik oyununda yere vurduğu adama kurala uygun olan hareketi yapıyor; sırtını yere getirdiği pehlivanın elini sıkarak yenmiş bir

O zaman Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'in elini yine uzunca süre elinde tutarak dedi ki:
— Savaş bir talih oyunudur, general. Kimi zaman, en ustası da yenilir. Siz görevinizi yaptınız. Sorumluluk talihten geliyor. Üzülmeyiniz.
General Trikopis, ellerini sallayarak:
— Ah, general! En son yapmam gereken şeyi yapamadım, dedi.
Bu anlaşılan, intihara cesaret edememiş olması sorunuydu.

pehlivan gibi. Trikopis'in elini yakaladı, sıradan bir el sıkış süresinden daha çok tuttu:

— Oturun, general, yorulmuş olacaksınız-

Bundan sonra sigara tablasını uzattı, kahve ısmarladı. General Dionis'e de nezaketle davranmakla birlikte, gözleri Trikopis'in gözlerinde. Trikopis de ona açık bir hayranlıkla bakıyor. Elli yaşlarında kadar, sinirli, hastalıklı, tiyatro sahnesindeymiş gibi giyinmiş bir adam.

— Ben sizin bu kadar genç olduğunuzu bilmiyordum, general.

Bundan sonra masanın çevresine oturdular. Mustafa Kemal Paşa, askerlik alanında oynadıkları oyunu tartışmak için sabırsızlanıyordu. Ona, âdeta halkın ıslıkladığı bir piyesin yazarına bakar gibi bakıyor. Önce, bir

Rum tercümanla lâfa başlandı. Yanılmıyorsam bu, «Tetkik-i Mezâlim» şubemde Yunan gazetelerini çeviren adamdı. Ben Rumca'yı o günlerde hâlâ iyi anlarsam da, çeviremezdim. Konuşma, daha sonraları Fransızca olarak sürdü. General Trikopis, dertlerini profesyonele döken bir amatör gibi konuşuyordu. Yunan ordusunun kötü durumunu, bundan sorumlu olan deli komutan Hacı Anesti'nin kusurlarını, durumu anlamadan ordusuna emirler verdiğini anlatıyordu. Bütün haberleşmeler Türk süvarisi tarafından kesildiği için, Yunan ordusunun çeşitli parçaları birbiriyle anlaşamamışlardı. Bundan başka da, Yunan ordusundaki Venizelos'çu ve Kostantin'ci bölümler birbirine girmişti, insan, Afyondaki Yunan ordusunun neden paniğe uğradığını

seziyordu. General Trikopis Çobanlardan bir karşı saldırı yapmayı düşündüğünü söyleyince, Mustafa Kemal Paşa da kendisinin nasıl karşı koyacağını anlattı. Bu aralık, iki Yunan generali arasında da sert bir tartışma başlamıştı. Çünkü, Dionis, Trikopis'in emirlerine uymamıştı.

Yunan generalleri, askeriğe yakışmaz bir biçimde tartışmaya girmişlerdi. Bunu bizim paşaların, askerlik sanatının, nereden gelirse gelsin, şerefine aykırı gördükleri belliydi.

Buluşma bitince, Mustafa Kemal Paşa ayağa kalktı:

— Sizin için bir şey yapabilir miyim?, diye sordu. Trikopis:

— İstanbul'daki karıma durumumdan haber verilmesini isterim, diye cevap verdi.

O zaman Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'in elini yine uzunca süre elinde tutarak dedi ki:

— Savaş bir talih oyunudur, general. Kimi zaman, en ustası da yenilir. Siz görevinizi yaptınız. Sorumluluk talihten geliyor. Üzülmeyiniz.

General Trikopis, ellerini sallayarak:

— Ah, general! En son yapmam gereken şeyi yapamadım, dedi.

Bu anlaşılan, intihara cesaret edememiş olması sorunuuydu.

Yunan generalleri gittikten sonra, Mustafa Kemal Paşa hayal kırıklığına uğramış gibiydi. Adeta uluslararası bir sahnede döğüşmüş olduğu ve şampiyonluğu kazandığı oyundaki muhalifini kendine lâıyk görmüyor gibiydi.

(...)

MİLLİ EDEBİYAT DÖNEMİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Fikir hareketleri içerisinde Milli Edebiyatın omurgasını oluşturan Türkçülük akımıdır. Türkçülük akımı, Osmanlılık ve İslamcılık ideolojilerinin uygulama alanı bulamadığı bir zamanda devleti kurtarma adına ortaya çıkmıştır. Bu düşünce akımına göre devlet; ancak dili, dini, soyu ve ülküsü bir olan topluma dayanarak ayakta durabilir. Türkçülük, dil, tarih ve edebiyat alanlarındaki çalışmalarla, yani bir kültür hareketi olarak başlamış, zamanla siyasî bir nitelik kazanmıştır (Kabaklı, 2006: 3347-353).

Edebiyat tarihçileri, Millî Edebiyatın başlangıç tarihi olarak Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisinde Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" makalesinin yayımlandığı 1911 yılını kabul ederler. Ancak 1908-1923 yılları arasında kapsayan Milli Mücadele Dönemi Edebiyatı tek başına bir akım manzarası göstermez (Kabaklı, 2006: 337). Milli Edebiyat Döneminin temelleri hiç şüphesiz fikir hareketlerinin yoğun olarak tartışıldığı 1908-1911 yılları arasında atılmıştır. Bu fikir hareketleri içerisinde Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük yer alır. Kısaca fikir akımlarına dair bilgi vermek konunun anlaşılması için yararlı olacaktır.

Osmanlılık, 1908 sonrasında (II. Meşrutiyetin ilk yarısına) hâkim olan bu düşünce, Balkan Savaşları'nın kaybedilmesi ve Balkanlardaki Türk olmayan azınlıkların bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte ağır bir darbe olarak zayıflamıştır. Türk'ten başka bütün kavimler Osmanlı birliğini hiçe sayarak kendi ırk ve dinlerine menfaat sağlamaya ve devleti bölmeye koyulmuşlardır (Kabaklı, 2006: 344). Bundan dolayı aydınlar arasında çok uzun süren bir fikir hareketi olmamıştır.

İslamcılık, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısında önem kazanan bir düşünce akımıdır. Önce siyasî düşünce olarak ortaya çıkmış, sonra edebiyat ve düşünce adamları tarafından savunulmuştur. Amacı, farklı ırklardan Müslümanları birleştirip kalkındırmak, Hıristiyan dünyasının karşısında bir denge unsuru hâline getirmektir. Aynı zamanda Balkanlardaki Müslüman unsurların devletten kopmasını önlemek amacına dayanır. Yani bu akıma bağlı edebiyatçılar, genellikle Osmanlı Devleti içindeki Türk olmayan Müslüman halklarla kaynaşma, birlikte hareket etme düşüncesini ileri

sürmüşlerdir. Bu akım, II. Abdülhamit tarafından da desteklenmiş, 1908' den sonra daha da gelişmiştir. Ancak bütün çabalara rağmen İslamcılık akımı çok taraftar toplayamamış, siyasî gelişmelerle etkinliğini yitirmiştir.

Tanzimat'la birlikte devleti kurtarmak ve modernleştirmek yolunda ortaya çıkan fikir akımlarından biri de Batıcılık'tır. Bu akım, kaynağını Tanzimat ve hatta ondan önceki ıslahat (yenilik) hareketlerinden alır. Batılılaşma hareketlerinin ilk önderleri padişahlar ve onların destekledikleri sadrazamlar olmuştur. Tanzimat döneminde Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa edebiyat aracılığıyla Batı'nın kültürel gelişimlerini devlete yansıtmada öncülük etmişlerdir.

I. Meşrutiyetten sonra Batılılaşmanın önderleri yönetim Kadrosunun dışında bulunan Jön Türklerdir. Onlar, Batının sosyal, siyasî, ekonomik ve felsefi görüşlerine uygun bir devlet anlayışını benimser. Bu görüşe sahip kişiler, devletin ancak Batılılaşarak kurtulabileceğini savunurlar. Yalnız siyasî alanda değil sosyal ve ekonomik alanda da değişikliklerin olmasını isterler. Bu yüzden Batıcılık akımın etrafında toplananlar, fikirlerini çoğunlukla "İçtihad" dergisinde dillendirir. Batıcılara göre, Osmanlı Devleti'nin en büyük problemi Batılı olmamaktan kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile tek kurtuluş, bu yüzyılın fikir ve ihtiyaçlarına uygun, Batı tarzında medenî bir devlet ve millet hâlini almaktır.

Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Tevfik Fikret, Celal Nuri bu akımı savunan kişilerdendir.

İlk olarak askerî alanda başlayan Batılılaşma hareketi, daha sonra devlet ve toplum hayatında da etkili olmuştur. Atatürk de Batı'nın en önemli katkısını toplumun yaşam biçiminde ve bu topluma hâkim olduğuna inandığı pozitif bilimlerde görmüştür (Kabaklı, 2006: 358-359).

Fikir hareketleri içerisinde Milli Edebiyatın omurgasını oluşturan Türkçülük akımıdır. Türkçülük akımı, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerinin uygulama alanı bulamadığı bir zamanda devleti kurtarma adına ortaya çıkmıştır. Bu düşünce akımına göre devlet; ancak dili, dini, soyu ve ülküsü bir olan topluma dayanarak ayakta durabilir. Türkçülük, dil, tarih ve edebiyat alanlarındaki çalışmalarla, yani bir kültür hareketi olarak başlamış, zamanla siyasî bir nitelik kazanmıştır (Kabaklı, 2006: 3347-353).

Türk tefekkür hayatında millet, kavim, halk, cemiyet, ümmet kelimelerinin XIX. yüzyıl ortalarına kadar sosyo-psikoloji, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik bir kavram boyutu kazandığı görülür. Millet, ümmet ve cemiyet kelimelerinin aynı dine inananlar manasına alındığı, sosyolojik bir terim olmadığı XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar, Anadolu Türk aydınlarında da, geniş halk kitlelerinde de üstü örtülü bir mensubiyet şuuru vardı (Tural, 1998: 629).

Milliyetçilik hareketlerinin kaynağında üç ayrı düşünce etken olmuştur: 1-Millî birlik, 2-Bağımsızlık, 3-Dinin birleştiriciliği yerine tarihî ve diğer sosyo-kültürel belirleyicilere bağlanarak bütünleşme arzusu.

Fikir ve edebiyat hayatında, milli benliğin uyandırılmasını sağlayan metinler

ortaya çıkarken, dilci-gramerci grup, diller ile insan toplulukları arasındaki sosyo-psikolojik bağı ortaya koymuşlardır. Tarihçiler, milletlerin hem milli benliklerinin hem de milli kimliklerinin unutulmuş geçmişteki tablolarını, belgelerini bulup değerlendirdiler. Milli devlet kavramlarını tariflendirme ve sistemli düşünce haline getirme faaliyetlerine geniş yer vermişlerdir (Tural, 1998: 630).

Nihayet 1897 yılında Yunan harbi vesilesiyle Mehmet Emin'in söylediği "Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken" manzumesindeki;

"Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur,
Sinem, özüm ateş ile doludur."

mısraı, siyasi Türkçülüğün de sloganı olmuştur (Aktaş, 1990: 234).

Türk milliyetçiliğinin sosyo-kültürel bütünleşme, tarih içinde kendini arama, milli ülküyü belirleme ve yaygınlaştırma, fikrî, ebedî ve siyasi hayatta topyekun bir kendine dönüş hareketini halka ulaştırarak Anadolu Türklüğüyle bütünleşme heyecanı dönemin aydınlarını çeşitli dernekler kurmalarına ve bu dernekler etrafında dergi çıkarmalarına sebep olmuştur. 1908 yılında Türk Deneği, 1910 yılında Genç Kalemler, 1911 yılında Türk Yurdu, 1912 yılında Türk Ocağı (Daha sonra Türk Yurdu ile Türk ocağı birleşmiş, derneğin adı Türk ocağı, yayın organı ise Türk Yurdu olmuştur), Büyük Emel, Büyük Duygu, 1913 yılında Halka Doğru, Bilgi, 1914 yılında Türk Sözü, 1915 yılında Türk Ocağının desteğiyle İslam, 1915 yılında Millî Tettebular Mecmuası, 1917 yılında Yeni Mecmua gibi dernek ve dergiler büyük uyanışa destek

olmuşlardır.

Milli edebiyat akımı, 1908 yılında Türk Derneği'nde çıkan Alangoya şiiri ile başlayan, Genç Kalemler Dergisi'nde yayımlanan yazılar ve Ziya Gökalp'in Turan şiiriyle hedefleri çizilen, Ömer Seyfettin'in Ali Canip'e yazdığı küçük fakat manalı mektubuyla oluşan Yeni Lisân hareketinin yayın organı Genç Kalemler Dergisi'ndeki gerek yazı kurulu gerekse sıra işareti ile imzalanan yazılarda ilkeleri belirlenen, muhaliflerine verdikleri cevaplarla olgunlaşıp yaygınlık kazanan; Türk Yurdu, Büyük Emel, Halka Doğru, Türk Sözü, Yeni Mecmua ile Talebe Defteri gibi dergilerle genişleyen İslam ve Sebilü'r-Reşad, Büyük Mecmua, Dergâh ve Temaşa adlı dergilerle de değişik boyutlar kazanan bir edebiyat akımıdır (Tural, 1998: 639). Özellikle Turan şiirinin son iki mısrası Ziya Gökalp'in Turancılık mefkûresinin bayraktarı olmuştur.

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan

Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir:
Turân" (Kabaklı, 2006: 351).

Bu hareket, özellikle Ziya Gökalp'in katılımıyla edebiyatımızda hızla yayılmış ve gelişme göstermiştir. Ziya Gökalp, Türkçülük akımını ilk defa sosyolojik bir metotla incelemiş ve bir sistem hâline getirmiştir. Başlangıçta Turancı çizgide olan Gökalp, zamanla düşüncelerini yenileyerek, Türkiye'nin varlığını tehlikeye düşürecek siyasî gelişmeler karşısında uzak idealleri bir kenara bırakarak gerçeklere yatkın bir yol tutmuş, aşırı milliyetçi düşüncelerden uzak durmuştur. Türkçülük akımının gelişmesine

Cumhuriyet öncesi ve sonrasında eserleriyle önemli katkılar sağlamıştır. Akımın felsefî alt yapısını oluşturmuş, milliyetçilikle ırkçılığı birbirinden ayırt etmiştir. Bu ve buna benzer çalışmalarla milliyetçilik akımı, bütün ilim, düşünce ve edebiyat alanlarında kendini hissettirir hâle gelmiştir.

Ziya Gökalp, Turancılık düşüncesini Kızıl Elma, Alageyik, Ülker ile Aydın manzumelerinde sembolik olarak hikâye etmiştir. Yine Altın Yurt, Altın Destan, Millet, Meşhede Doğru, Akkurum şiirleri bu idealini dile getirmiştir. Sonraları Ergenekon, Balkanlar Destanı, Kızıl Destan, Lisân, Çanakkale şiirlerinde Turan'ın manası sınırlandırılmıştır. Turan manzumesinin yayınlanmasından sonra Ahmet Hikmet Bey "Altın Ordu" makalesini yayımlar. Halide Hanım "Yeni Turân" romanıyla bu harekete katılır (Tural, 1998: 644-645).

Ziya Gökalp, Genç Kalemler dergisinin öncülüğünde Ali Canip ve Ömer Seyfettin ile birlikte dilde sadeleşme akımının öncülüğünü yapmıştır. Türk dilinin en büyük düşmanlarını; sosyalizm, ümitsizlik ve mektep baskısı olarak değerlendiren Ziya Gökalp, Lisan şiirinde;

"Güzel dil Türkçe bize

Başka dil gece bize

İstanbul konuşması

En saf, en ince bize"

mısralarıyla dil konusunda İstanbul Türkçesi'nin esas alınması gerektiğini savunur ve

"Uydurma söz yapmayız

Yapma yola sapmayız

Türkçeleşmiş Türkçedir

Eski köke tapmayız"

mısraları ise bu konuda tutulacak yolu göstermektedir.

Milli Edebiyat şairleri arasında Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyinzâde Ali Turan, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Ali Tevfik, Ali Canip Yöntem, Fuat Köprülü, Celal Sahir Erozan, Halit Fahri Ozansoy, Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, İbrahim Alaaddin Gövsa, Şüküfe Nihal Başar, Halide Nusret Zorlutuna, Kemalettin Kamu, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Neyzen Tevfik, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy ve Salih Zeki Aktay gibi şairleri sayabiliriz.

Bu dönemin hikâye ve roman yazarları arasında ise Ömer Seyfettin, Ebubekir Hazım Tepeyran, Eniz Avni (Aka Gündüz), Refik Halit Karay, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Güzide Sabri Aygün, Müfide Ferit Tek, Reşat Nuri Güntekin, Halide Nusret Zorlutuna gibi yazarları sayabiliriz.

Milli edebiyat dönemi içerisinde yer alan pek çok yazar ve şair halk bilimi unsurlarından yararlanarak eserlerini oluşturmuşlardır. Çünkü Türkçülük fikri çerçevesinde eser verenler halka ait unsurları eserlerinde kullanmayı bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Bir takım hikâyelerden oluşan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hâristan ve Gülistan adlı eserinin dikkat çeken yanı bütün kitaba isim veren ilk masaldır. Avrupalıların comte dedikleri masal çeşidinin yeni Türk edebiyatındaki ilk güzel örneğidir.

Müftüoğlu, şarkın masal zevki ve masal geleneği ile garb tekniğini ve Serveti Fünunun renkli süslü üslubunu birleştirmiştir. Çağlayanlar adlı eseri milli yönü yüksek bir seciye ile kaleme almış hikâyelerden oluşmaktadır. Özellikle Türklerin milli ahlak ve fitri asaletini yansıtan hikâyeler söz konusu edilen eserde Altın Ordu adlı hikâye Uygur Türklerinin Göç Destanından alınmış bir konu çerçevesinde vücuda getirilmiştir (Banarlı, 1998: 1082).

Türk hikâyeciliğinin en önemli simalarından Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde eski adet ve ahlakımıza ait temalar, Balkan yenilgisine ait hicranlar yer alırken Yalnız Efe, Pembe İncili Kaftan, Başını Vermeyen Şehit, Forsa, Topuz, Kaç Yerinden gibi hikâyelerde eski ve yeni Türk kahramanlıklarına ait konular destanî ruhla ele alınmıştır (Banarlı, 1998: 1105). Türk idealinin sembolü olan Kızılelma ise Kızılelma Neresi adlı hikâyesinde vücut bulmuştur.

“Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir” düşüncesiyle ve Türk milletinin “lisanca, dince, ahlakça ve bediîyatça müşterek, aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep” bir bütün olduğu inancı ile (Banarlı, 1998: 1110) eserlerini kaleme alan Ziya Gökalp, halk bilimi unsurlarından en çok yararlanan mütefekkirlerdendir. Türk milli destanlarından yararlanıp yazdığı manzumelerden ilki Ergenekon'dur. İkinci manzumesi ise Dede Korkut Kitabı'nda yer alan Tepegöz hikâyesidir. Bir diğer hikâye de Dede Korkut Kitabı'nda bulunan Deli Dumrul'dur. Tepegöz manzumesinin sonunda Ziya Gökalp,

destanın kahramanı Basat'ın Oğuz ilinin Tepegöz'den kurtarması ile İstiklal Savaşımız, Tepegöz'ü mahveden Aslan Basat'ın kahramanlığıyla, Türklerin yetiştirdiği kahramanlar ve Atatürk arasında bağlılık kurmuştur. Yine Türk destanlarından konusunu aldığı şiirlerinden biri de Yaratılış-Türk Kozmogonisi adlı şiiridir. Alanguva ile Oğuz Han'ın cediti Türk ve Türkân'ın yaratılışları hakkındaki menkıbeler kaynak teşkil eder (Tansel, 1989: XXVI). Ziya Gökalp'ın yararlandığı başka bir kaynak da masallardır. Türklük ülküsünün işlendiği Alageyik adlı şiirini 18 Ekim 1912 tarihinde yayımlamıştır. Alageyik'i takip eden ve hepsi manzum olan masallarda Gökalp'ın Türkçülük ülküsü ile masal sevgisi iç içe olduğu görülecektir (Sakaoğlu, 1999: 59). Çocuklar için yazdığı halk masallarında, onlara iyi bir karakter aşlamaya çalışır. Tenbel Ahmet ile Küçük Şehzade'de çalışkanlık ve dürüstlüğün neler kazandırabileceğini, Keloğlan ile Kuğular'da hakkın zulme karşı zaferini, Düzmece Keloğlan'da görünüşe kıymet vermenin kötü sonuçlarını, Pekmezci Anne'de sabrın, Keşiş Ne Gördün'de iyi kalpliliğin faydalarını, Yılan Bey ile Peltan Bey'de ise aile bağlılıklarının kutsiliği fikrini müdafaa etmiştir (Tansel, 1989: XXVI-XXVII). Ziya Gökalp, halk biliminden yararlanarak vücuda getirdiği şiirlerini Kızılelma (1912) ile Altın Işık (1922) adlı eserlerinde toplamıştır.

Aynı dönemde âşık tarzı şiir söyleme geleneği etkisiyle de şiirler yazıldığını belirtmekte fayda vardır. Âşık tarzı söyleyiş, XIX. asrın son yıllarında Rıza Tefvik'in şiirleriyle başlamış, Ziya Gökalp'ın bu tarza

verdiği ehemmiyetle milli edebiyat cereyanının bir başka tezahürü halini almış ve münevver Türk şiirinde âşık tarzı, yirminci asrın yılları ilerledikçe, evvelkilerle ölçülmeyecek kadar güzel ve kuvvetli şiirler vermiştir (Banarlı, 1998: 1145).

Millî edebiyat akımı yazarlarından Halide Edip Adıvar da Vigny'den etkilenerek Mecmua'da yayınladığı "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesinde I. Dünya savaşı sonrasında parçalanmak istenen Türk devletinin mücadelesini anlatır. Büyük bir ormanda cereyan eden olayların kahramanları fil ve kurt gibi hayvanlardır. Burada orman dünyayı, orman sakinleri ise dünya milletlerini simgelemektedir. Hikâyede orman kanununa tabi tutularak yenik düşürülen kurtlar, Türkleri, ormandaki anlaşmazlığı bitiren fil ise Amerika'yı sembolize eder. Kurt karakteristiğini esas alarak Türk istiklâl mücadelesine vurgu yapan Halide Edip, hikâyede dağa çıkan kurtlar üzerinden Türk milletinin hürriyet aşkını ifade etmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İkdâm gazetesinde yayınladığı Millî Mücadele dönemi yazılarını Ergenekon isimli kitabında birleştirmiştir. Kadîm Türk efsanesi Ergenekon ile Millî mücadele arasında bağ kuran Karaosmanoğlu, eserinin önsözünde "Ergenekon'u o devrin hissi ve fikrî tarihine bir vesika teşkil eder ümidi ile çıkarıyorum, onun başka bir iddiası yoktur. ...

Nerede ise yarım yüzyıllık bir hikâye bu. Ergenekon, zaten bir masalın adı. Millî Mücadele ise bir Bozkurt destanı." demiştir (Özkan, 2018: 108)

Sonuç olarak, Ahmet Vefik Paşa'nın ansiklopedik Lugat-Osmanî'sindeki mukaddime ve madde başlarının altında Türk benliği, kimliği ve kişiliğiyle ilgili hissi ve fikri arayışlar 1908-1923 yılları arasında edebî bir zeminde ürünler haline dönüşmüştür.

Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin ile Ahmet Hikmet Müftüoğlu dışındaki mensupları 1922'den sonra da genişleyen bir şöhretle fikrî ve edebî faaliyetlerini devam ettiren Milli edebiyatçılar, sosyo-kültürel yapıdaki eksikliği mensubiyet duygusunu ve bütünleşme ihtiyacını hem vurgulamışlar hem de gerçekleşmesini hazırlamışlardır (Tural, 1998: 655).

Kısaca Milli Edebiyat Akımı olmasaydı Kuva-i Milliye bu ölçüde başarılı olamayacaktı, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri böyle rahatça atılamayacaktı.

KAYNAKLAR

Aktaş, Şerif (1994), "Milli Edebiyat", Büyük Türk Klasikleri, Cilt 10, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

Banarlı, Nihat Sami (1998), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kabaklı, Ahmet (2006), Türk Edebiyatı, Cilt III, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Özkan, Volkan (2018), Türk Kültüründe Bozkurt'un Yeri ve Önemi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sakaoğlu, Saim (1999), Masal Araştırmaları, Ankara: Akçağ Yayınları.

Tansel, Fevziye Abdullah (1989), Ziya Gökalp Külliyyatı I- Şiirler ve Halk Masalları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tural, Sadık Kemal (1998), "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, Cilt III, Ankara: Türk kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 619-660.

İSTİKLÂL SAVAŞINDAN İSTİKLÂL MARŞI'NA

*Dr. Nur N. ÖZMEL**

14 Mayıs günü Yunan kuvvetleri çoktan İzmir açıklarında demirlemiş ve karaya çıkmak üzere hazır beklerken, basında işgal haberleri çıkmıştır. Kolordu komutanı askerleri geceden kışlaya toplayıp bekletmiş, 15 Mayıs sabahı işgal başladığında vatan savunması için var olan silahlı kuvvetler işgali “kışlanın penceresinden” seyretm iştir. Aynı sabah gazetelerde İzmir valisinin “asılsızdır” diyerek işgal haberlerini yalanladığı beyanı görülmektedir. Buradan anlaşılması gereken şudur: Aciz bir teslimiyet içinde olan İstanbul’dan gelen emirler “işgale direnilmemesi” yönündedir.

Mehmet Akif İstiklal Marşını İstiklâl savaşının en kritik olduğu sıralarda yazdığında devletinin dağılma sürecine ve yeni bir devletin kurulmasına tanıklık eden birçok aydından biridir. Bu tarihte (12 Mart 1921) Osmanlı İmparatorluğu varlığını sürdüremez bir makam durumundadır ve TBMM'nin Ankara'da açılmasının üzerinden henüz bir tam yıl geçmemiştir. Millî Mücadele çoktan başlamış ve yurdun dört bir yanında işgalcilerle kıyasıya savaşılmaktadır.

Siyasi tarih uzmanlarımız, İstiklal Marşımızın yazıldığı ortamı öncesi ve sonrası ile Mütareke Dönemi (1918-1922) olarak adlandırırlar. Bu döneme gelene kadar 1911-1912 yıllarında Trablusgarp Savaşı ile Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları İtalya'ya bırakılmıştı. 1912-1913'teki Balkan Savaşları ile de Avrupadaki Osmanlı toprakları elden çıkmıştı. Henüz bu savaşların yaraları sarılmadan 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girilerek bütün cephelerde büyük kayıplar verilmişti.

Birinci Dünya Savaşı sırasında dönemin Osmanlı hükümetlerinin izlediği hatalı politikalar ve iç çekişmeler devleti yıpratarak uçurumun eşiğine getirmekle kalmamış, yıllardır o cepheden bu cepheye gönderilen vatan evlatları uzak diyarlarda ne için savaştıklarını bilmeden ölmüşlerdir. Bu cehennemden dönebilenler ise yaralı, hasta veya sakattir. Daha sonraları Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sinde somutlaştıracağı bu ortamı özetleyen şu sözler yeterince fikir vericidir:..aziz vatanın, bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi fiilen işgal edilmiştir. Bu koşullardan daha vahim olarak memlekette iktidara sahip olanlar gaflet

* Akademisyen

ve doğruluktan sapma ve hatta hıyanet içindelerdir. Şahsî menfaatlerini, işgalci ve sömürgecilerin siyasi emelleriyle birleştirmişlerdir. Millet, yoksulluk ve çaresizlik içindedir...

Birinci Dünya Savaşının sonunda imzalanan Mondros Mütarekesinin bir ateşkes olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktır. Yüzbinlerce gencin hayatı pahasına 1915'te kara ve deniz harekâtlarına rağmen Çanakkale'yi geçemeyip hezimete uğrayanlar, imzadan hemen sonra boğazları kolayca aşarak donanmalarını saray önlerinde demirleyebilmişlerdir. Pay-ı taht yani devletin merkezi İstanbul esir durumuna gelmiştir. İşgalciler kısa zamanda en verimli ve stratejik bölgeleri işgal atına almaya başladığında, asırlardır yüzüstü bırakılmış, sahipsiz halk için savaş, şimdi, yeni başlamaktadır. İşte İstiklal Marşı bu var olma savaşının, Millî Mücadele'nin bir ürünüdür.

İstiklâl Marşının yazılma aşamasında İzmir'in işgali bir dönemeç sayılmalıdır. Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da, İngilizlerin büyük İyonya vaatlerine kapılarak İzmir'i işgal etmeleri Milli Mücadele fitilini ateşleyen bir etkidir. İstanbul hükümetinin bu sıradaki tutumu ayrıca dikkat edilmesi gereken etkenlerden biridir. 14 Mayıs günü Yunan kuvvetleri çoktan İzmir açıklarında demirlemiş ve karaya çıkmak üzere hazır beklerken, basında işgal haberleri çıkmıştır. Kolordu komutanı askerleri geceden kışlaya toplayıp bekletmiş, 15 Mayıs sabahı işgal

başladığında vatan savunması için var olan silahlı kuvvetler işgali "kışlanın penceresinden" seyretmiştir. Aynı sabah gazetelerde İzmir valisinin "asılsızdır" diyerek işgal haberlerini yalanladığı beyanı görülmektedir. Buradan anlaşılması gereken şudur: Aciz bir teslimiyet içinde olan İstanbul'dan gelen emirler "işgale direnilmemesi" yönündedir.

Genel olarak aydınlar, moral çöküntüsü ve çaresizlik içinde beklemektedir. Kimileri ise mandacılıktan, bir devletin güdümüne girmekten başka çözüm yolu görmemektedir. Mondros Mütarekesi ile terhis edilmiş ordunun elde kalan yorgun ve yaralı neferleri yenilginin ağırlığı ve ümitsizliği içindedir. İzmir'in işgali ordunun toparlanması için bir kıvılcım olmuştur. Askerler durumdan vazife çıkararak ve Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin utancını omuzlarından atma bilinci ile harekete geçerek bütün engellemelere rağmen gizlice örgütlenir ve yoksul halkı daha derin ve geniş boyutlardaki bir savaşa hazırlarlar. İşgale direnmek ve bağımsızlık mücadelesi vermek, bir kez daha halkın omuzlarındadır.

Milli Mücadelenin hem iç hem de dış düşmanlara karşı temelde iki cephe bir savaş olduğu söylenebilir. Birinci cephe ulusu parçalayarak Sevr anlaşması ile sıkıştırılmış bir bölgeye hapsetmek isteyenlere yani emperyalizme karşı açılmıştır. Diğeri ise geri kalmışlığa ve

cehalete karşı açılan cephe. Kısaca ifade etmek gerekirse bu süreçte sadece işgalcilerle değil, türlü ayaklanmalara ve emperyalizme destek veren iç düşmanlarla da savaşılmıştır.

Kurtuluş savaşı Anadolu'daki tüm unsurların yazgısını belirleyen gelişmeleri içerdiği için topyekûn bir "var olma" mücadelesidir. Zaferden sonra Türkiye Cumhuriyetini inşa edenler, Osmanlı'nın aydınlanma süreci içinde yetişmiş, bir devletin gücüne kaynaklık eden sayısız değerlerin bir ulus için önemini bilen bir nesildir. İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Akif de Milli Mücadele sürerken bu değerler ışığında hareket eden örnek bir aydındır.

Mehmet Akif, Mondros Ateşkes anlaşmasının imzasından sonra başlayan işgaller ile İstanbul'da kalmanın faydasızlığını anlayarak Anadolu'ya gidip mücadelenin içinde yer alan sayısız aydından biridir. Gazetesini de oradan yayınlar, cami kürsülerinde halka hitap eder. Örneğin Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki konuşmasında Sevr (Ağustos 1920) anlaşmasını izah ederek halkın bilinçlenmesini sağlar (19 Kasım 1920). Bu sıralarda Doğu cephesinden gelen güzel haberlerle Sevr Anlaşması hükümsüz olmuş, Ankara hükümetinin ordusu rüştünü ispat etmeye başlamıştır. İş TBMM'de milli bir marşa olan ihtiyacın gündeme gelmesi bu tür zaferlerin ve umutların arttığı bir sırada olmuştur. Mehmet Akif'in örnek insanlığı bu marş konusu gündeme geldiğinde bir kez daha

görülür. Marş için konulan ödülün dolayı yarışmaya katılmayı reddetmesi, "Millet için bir şey yapmanın karşılığı olmaz" anlayışının sonucudur. 12 Mart 1921'de, TBMM'de Mehmet Akif'in şiiri İstiklal Marşı olarak kabul edilmiştir. Dostlarının ısrarı ile katıldığı yarışmadan sonra, şiiri mecliste büyük heyecanlarla ve coşkun alkışlarla tekrar tekrar okunurken oturduğu arka sıralardan sessizce kalkarak salondan ayrılır.

Meclis'in muhasebe görevlisi ödül parayı vermek istediğinde "Ben yarışmaya girmedim. Bu para bana ait değildir" diyerek reddeder. Muhasebeci kanun metnini kanıt göstererek paranın meclis kasasında kalamayacağını belirtir. "Usul gereği aldığınızı bildiriniz, sonra istediğinizi yaparsınız" der. Akif parayı alır ve yaralı gazilere hibe eder. Hâlbuki Ankara'nın soğuşunda -Birinci TBMM'nin birçok milletvekili gibi- paltosu yoktur. Hatta bu parayla kendisine palto alması gerektiğini söyleyen bir arkadaşı ile uzun süre konuşmaz. İşte Mehmet Akif, hak ettiği halde, yoksul milletin parasını gene o yoksul milletin neferine bırakan bir insandır. İstiklal Marşı şiirini de "o artık milletime aittir" diyerek tüm şiirlerinin toplandığı Safahat isimli eserine koymamıştır. Sonraları şiirin tam ve doğru haline duyulan ihtiyaç nedeni ile Safahat'ın baskılarında yer almıştır.

Marşımız, şairinin tüm inanmışlığını ve içtenliğini yalın bir biçimde yansıtmaktadır. Diğer şiirlerindeki derin duygu yoğunluğu,

burada da vardır. Örneğin “Bülbül” şiirinde yurdunun kederinden kendini sorumlu tutan gerçek bir aydının kahroluşu görülmektedir. Bursa’daki işgalcilerin, “Kalk da milletini kurtar!” diyerek Orhan Gazi’nin sandukasına tekme atmasından duyduğu derin acı ve buna engel olamamanın utancı şu dizelerde görülür:

Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;

Bugün bir hânmansız serseriyim kendi öz diyârımda!

Ne hüsrandır ki: Şark’ın ben vefâsız, kansız evlâdı,

Serâpâ Garba çiğnettim de çıktım hâk-iecdâdı!

Benzer acılara garkolduğu bir zamanda yazdığı şu dizelerde bütün aidiyetlerinden bağımsız bir içtenlik bulunmaktadır:

YâRâb, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?

Mahşerde mi bîcârelerin, yoksa felâhı!

Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!

“Yandık” diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!

...Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî?

Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî!”

İstiklal Marşı’nda bu şiirdeki gibi bir hesaplaşma, serzeniş ve isyan yerine ümit ve geleceğe inanç vardır.

19. yüzyıldan itibaren çeşitli marşlarımız olmuştur ancak bunlar İstiklal Marşı’nın hukukî değerine sahip olmayan saltanat marşlarıdır. İstiklâl Marşı T.C. Anayasasının Genel Esaslarında Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti maddesinde şöyle yer alır:

“MADDE 3- Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı ‘İstiklal Marşı’dır. Başkenti Ankara’dır”

İstiklal Savaşı bir toplumun tüm unsurlarıyla birlikte var olma mücadelesidir. Anadolu ve Trakya’dan ibaret olan vatanda bağımsızlık ve halkın geleceği belirlenmiştir.“Anadolu Kurtuluş Mücadelesi” tarihte eşine az rastlanan örnektir.

Bugün, bir asır sonra hem var olma mücadelemize, hem marşımıza baktığımızda, hukuk, medeniyet, adalet, eşitlik, tarih, coğrafya, ekonomi, kültür gibi sayısız evrensel kavramla karşılaşırız. Bu evrensellik, bugün için değil, ezeli ve ebedî tüm zamanlarda Milli Mücadele ile birlikte anılacaktır.

Akif ve onun nesline Milli Mücadele’nin koşulları dışından da baksak, ahlak ve erdem ile bütünleşen bir insanlık görürüz. Bize bu vatani hediye edenlere sonsuz şükran borçluyuz. Akif’in dediği gibi “Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın!

ORTA DOĞU'NUN KADERİ VE “ÇÖL KRALİÇESİ” GERTRUDE BELL

Öğr. Gör. Nimet ALPASLAN

*Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü doktora öğrencisi*

**Çöl Kraliçesi:
Gertrude Bell'in
Olağanüstü Yaşamı, adlı
kitap sosyal bilimci
olarak bir arkeoloğun
oynadığı rolü etkili bir
anlatımla dile
getirmektedir. Bu rolü,
ülkesi ile Arap aşiretleri
arasında kurduğu köprü,
bölgenin analizi ve Orta
Doğu sınırlarının
çizilmesi, yöneticilerinin
belirlenmesi gibi pek çok
alanda başarılı bir
şekilde yürüten ve Orta
Doğu uzmanı olarak
anılan Gertrude Bell
üstlenmiştir.
Gerektiğinde kendi
hayatından da fedakârlık
yaparak ancak ülkesinin
çıkarları söz konusu
olduğunda bunu her
şeyin üzerinde tutarak
görevini yürüten Bell,
günümüz Orta Doğu
politikalarının
oluşmasında da etkili
olmuştur.**

Bu yazıda, GertrudeBell'in yaşam öyküsü etrafında Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında meşhur İngiliz casusu Gertrude Bell'in yaşam öyküsü etrafında Orta Doğu üzerinde oynanan oyunların günümüze yansımaları eleştirel bir gözle incelenmiştir. JanetWallach'ın DesertQueen; TheExtraordinary Life of GertrudeBell isimli kitabını 1996 yılında Nan A. Talese/Doubleday tarafından yayımlanmış ve Püren Özgüren'in Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı isimli çevirisiyle 2004 yılında Can Yayınları dilimize kazandırmıştır. 1900'lü yılların başında tüm dünyayı etkileyen savaşa ortam hazırlayan durumlar ve sonrasında yaşanan olayları Gertrude Bell'in yaşam öyküsü etrafında anlatan eser Fransa'da Elle Magazine tarafından yılın en iyi kitabı olarak aday gösterilmiştir. The New York Times Sunday Book Reviewise yazar Wallach'ın tam bir Orta Doğu uzmanı, anlatılanların da bölgenin yansıması olduğunu belirtmiştir.TheSan Francisco Chronicle'da ise Orta Doğu ile ilgilenen herkesin okuması gereken bir kitap olduğu belirtilmiştir.

Gertrude Margaret LowthianBell 14 Temmuz 1868'de İngiltere'nin Durham County kentinde zengin ve soylu bir ailenin büyük kızı olarak dünyaya geldi. Babası ünlü bir aileden gelen demir-çelik kralı Thomas Hugh Bell'di. Gertrude üç yaşındayken annesini kaybetti, babası birkaç yıl sonra oyun yazarı Florence Oliffe ile evlendi. Gertrude, ilk ve orta öğrenimini Londra'daki çeşitli okullarda ve ailesiyle birlikte yaşadığı büyük bir şatoda özel öğretmenlerle tamamladı. Ailesinin, özellikle de üvey annesinin teşvikiyle 18 yaşında Oxford Üniversitesi tarih bölümüne gitti ve

başarılı bir öğretim dönemi geçirerek okuldan birincilikle mezun olmayı başaran ilk kadın oldu (Wallach 2017: s. 53). Okuldan mezun olduktan sonra o tarihlerde hemen hemen tüm soylu genç kızların yaptığı gibi iyi bir koca bulma yarışına girmeyi istemese de ailesinin ve yakın akrabalarının ısrarı üzerine çeşitli davetlere katıldı, ancak Gertrude için kendisini tamamlayan birisini bulmak oldukça zordu (s. 54-58). Bu yarışa daha girmeden içinde bulunduğu yaşamdan kurtulmanın yollarını aramaya başladı. Arkeoloji ve eski medeniyetlere olan merakı nedeniyle uzun zamandır hayalini kurduğu yolculuğa çıkmaya karar verdi (s. 58).

Gertrude, Avrupa'ya ve daha sonra da Ortadoğu'ya çok sayıda seyahatlerde bulundu. 1897 - 1898 ve 1902 - 1903 yıllarında olmak üzere iki kez de dünya turuna çıktı. Önemli bir aileden geldiği için gittiği yerlerde büyük ilgi ve itibar gören Bell, bu anlamda ilk yolculuğunu İstanbul'a yaptı. "Şark Meselesi" şimdilik onun için bir önem taşııyordu onu asil ilgilendiren Osmanlının gücünün simgesi İstanbul idi ve bu şehirde büyülendi (s. 59). Daha sonra Tahran'a gitti, oradan Mısır'a, Ürdün'e, Suriye'ye geziler yaptı. Kudüs'e yaptığı ziyareti esnasında Henry Cadagon ile yedi yıl önce yaşadığı aşktan sonra ilk defa mutlu idi ve gelecek gezilerinin planlarını da yapıyordu (s. 82-83). Mezopotamya ziyareti sırasında Geç Hitit dönemine ait olan Kargamış'da önemli keşif ve incelemelerde bulundu ve bu

bölgede kazılar yaptı. Sonra Irak'taki ünlü antik şehir olan Babil'e gitti. Bu gezileri sırasında hem dilini geliştirdi, hem de arkeolojik yerlerin bulunmasında ve korunmasında yerel yönetimlerle işbirliği yaptı ve onlara bu konuda büyük yardımı dokundu.

Doğu'nun büyüsünden kopamayan Bell, daha sonraki gezilerinde de bu coğrafyaya yöneldi. Ancak bu seferki gezileri diğerlerinden farklı oldu. İstanbul'daki İngiliz memurları ile Türk politikasını konuşup Almanlar ile Türklerin ittifak kurmasından doğan endişesini ve bölge hakkındaki kaygılarını anlatıyordu ve bu durum yaklaşan bir savaşın habercisiydi (s.122). İngiltere'ye bir süre dönüp akademik çalışmalarda bulunan Bell'in ilgisi Osmanlının hızlı bir çöküntüye girdiği yıllarda doğrudan "Asya Türkiyesi"ne yöneldi ve bu coğrafyaya yeni geziler yaptı (s. 145). Bu geziler esnasında Türk yetkililere ve onların dikkatini çekecek her şeye karşı olağanüstü dikkat sarf ediyordu. Bir keresinde eve gönderdiği mektupta "Mermileri botlarımın içine saklamama gerek yokmuş; gümrükten geçerken tek bir kutuyu bile açmadılar." yazarak Türkleri kandırdığını belirtiyordu (s. 150-151). Çünkü Türk hükümeti Bell'in Orta Arabistan'a gitmesini istemiyordu (s. 169). Buraya casusluk yapmaya gönderildiği biliniyordu (s. 180). Birçok entrika ve işbirliği sonunda gerçekleşen bu geziden sonra Bell, Araplara karşı büyük bir sevgi ve ilgi duymaya başladı. Arap çöllerinde

seyahatler yaptı ve Batılılara çöl hayatını anlatan yazılar yazdı, kitapları yayımlanmaya başladı. Araplar ona “Çölün Kızı” ve “Irak’ın Taçsız Kraliçesi” isimlerini verdiler. Gertrude Bell bu seyahatleri sırasında Araplar arasında çok sevildi ve itibar gördü. Araplar artık onu “Hatun”, “Ümm-ül Müminin” (Müminlerin annesi?!) ve “Araplar için kraliçe” olarak adlandırıyorlardı (s. 235, 336, 289, 433).

1914’te büyük savaşın patlak vermesinin ardından Bell, İngiliz hükümeti için Osmanlı konusunda eşsiz bir bilgi kaynağı oldu. Suriye, Irak ve Arabistan hakkında öğrendiği her şeyi geniş raporlar halinde hükümetine sunarken bölgedeki Arapları örgütleyip Türklere karşı ayaklanma başlatılmasını öneriyordu (s. 197-198). Artık Büyük Britanya’nın bölgedeki gözü kulağı olacak, bölgede olup biteni gözlemleyecek, gerekirse Arapların hoşuna gidecek davranışlar sergileyecek ve Arap kabileleri ile İngilizlerin işbirliği yapmasını sağlayacaktı. Ancak bütün bunları resmi bir sıfatı olmaksızın bilim insanı sıfatının arkasına sığınarak yapacaktı (s. 224). Nitekim Bell, İngiltere’nin çıkarları için çeşitli faaliyetlerde bulundu, bölgedeki tarihî ve kültürel değerler hakkında incelemelerde bulunup raporlar yazdı, bölgenin haritasını çıkardı ve daha sonraki zamanlarda “cetvelle çizildi” denilen bölge sınırlarının belirlenmesinde baş aktör oldu (s. 273, 289, 298).

Gertrude Bell, İngiltere’nin günümüzde dahi geçerliliğini koruyan Orta Doğu politikasının kurucusu ve

planlayıcılarından birisidir. Gittiği yerlerde gördüklerini günlüklerine yazıyor ve çizdiği haritaları İngiliz Kraliyet Coğrafya Merkezi’ne gönderiyordu. Bu arada Mezopotamya bölgesindeki Arap kabilelerini Türklere karşı kışkırtma faaliyetlerini de başarıyla yürütüyordu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların Osmanlıya karşı tutum ve isyanlarında önemli payı olan Bell, Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kurulan yeni Türk Devleti’ne karşı yürüttüğü faaliyetleri ile de etkili olmuştur. Irak’ta halkın büyük bir bölümünün Türklere ve Mustafa Kemal’e karşı olan eğilimi onu endişelendiriyordu (s. 436). Ayrıca, 1919 yılındaki Paris Konferansı’na delege olarak katıldı ve Irak devletinin sınırlarının kendi çizdiği doğrultuda belirlenip ülkenin başına da Kral Faysal’ın getirilmesi için büyük çaba harcadı (s. 307-320). Hem Irak’ın doğmasını sağladı hem de Faysal’ı Irak kralı yaptı (s. 300, 389, 399, 405). Bu durum kitapta şu ifade ile dile getirilmiştir: “Evlenip bir çocuk doğurma şansını kaçırmış olabilirdi ama Irak’ı döllemiş, doğmasını o sağlamıştı. Bu çocuğu en iyi İngiliz yöntemleri ile büyütecekti.” (s. 300) Çünkü İngiltere’nin Irak’a ihtiyacı vardı. Orduyu besleyecek tahıl stoklarının yanı sıra donanmasının ve sanayisinin ihtiyacı karşılayacak petrolü vardı ve Hindistan’a giden yolların tam merkezinde yer alıyordu (s. 224).

Gertrude Bell’in politik analist olma özelliği ile sosyal bilimci yönünü beraber ele alıp Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında oynadığı etkin rol ve

günümüzdeki yansımalarına baktığımızda öncelikle dikkat çeken nokta, coğrafi konumu ve jeopolitik önemi ne olursa olsun Bell'in istediği yerlere rahatça ulaşabilmesi, istediği çalışmaları ve gözlemleri yapabilmesidir. Bell, enerji alanında çalışan herhangi bir mühendis ya da bir diplomat olsaydı bu yerlere ulaşması ve incelemelerde bulunması mümkün olmazdı. Bell, şüphesiz İngiltere'nin çıkarları için çalışıyor ve "kültürel ajanlık" denilen olgu ile ülkesinin çıkarları doğrultusunda emperyalizmi başka adlar altında yürütüyordu. Bunu yaparken kullandığı görev ise kimseyi şüphelendirmiyor ve dikkat çekmiyordu, çünkü kültür aracılığı ile eski uygarlıkları inceleyen ve enerji kaynaklarının olduğu yerlerde en rahat hareket eden kişiler arkeologlardı. Gittikleri yerlerde olayları ve bu olaylara karşı verilen tepkileri en iyi gözlemleyen kişiler de yine çoğu zaman arkeologlar olmaktadır. Bugün Doğu'da görev yapan arkeologların çoğu hem misyon hem de vizyon olarak Bell'in torunlarıdır. Ülkelerinin çıkarları doğrultusunda kapitalist misyonerlik yapmakta ve vahşi kapitalizmin etkilerini 1900'lerin başında nasılsa bugün de aynı şekilde hissettirmektedirler. Örneğin, Türkiye'de 1960 anayasası yapılırken hakim güçler bu sürece hiç karışmadı. Görece "aşırı özgürlükçü" denilen bir anayasa yapıldı ve yanılıya düşüldüğü ancak bir yıl sonra öğrenildi. Amerika Birleşik Devletleri, bu anayasanın getirdiği özgürlük ortamına uyum sağlayacak gerekli donanım Türkiye'de bulunmadığı gibi buna ortam

hazırlayacak yeterli sayıda eğitimli kişi de olmadığı gerekçesiyle ülkedeki sosyal bilincin artması ve vatandaşların eğitilmesi amacı ile "eğitim gönüllüleri" kisvesi altında belirli hizmetler için yetişmiş sosyal bilimcilerini Türkiye'ye gönderdi. Bu kişiler öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gidip 2-3 yıl gibi kısa bir süre içinde orada olan biten her şeyi öğrenip analiz ettiler ve bu bilgiler kısa sürede Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) arşivlerindeki yerini aldı. Bu kişiler, oradaki insanların arasına yerleşip onlarla "dostane" ilişkiler kurdular, bugünkü koşulların oluşmasına zemin hazırlayan araştırma ve soruşturma tamamlayıp "iyi" bir analiz yaptılar.

Gertrude Bell ise o dönemde ülkesinin çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan sömürge yanlısı doğu uzmanı olarak "İngiltere için değerli bir mülk" yaratıyor, "Araplar için de yeni bir kimlik" inşa ediyordu (s. 298). İran, Türkiye, Suriye, Kuveyt ve Mezopotamya haritalarını inceleyip muğlak olan yerlerde sınır çizgilerini İngiltere'nin çıkarlarına uygun bir şekilde çiziyordu. Bunu yaparken Musul, Bağdat ve Basra'yı kendi yarattığı Irak sınırlarına kattı. Eve yazdığı bir mektubunda "Bazen kendimi o bir haftanın ortasındaki Yaradan gibi hissediyorum. O da tıpkı benim gibi, ortaya nasıl bir şey çıkacağını merak etmiş olmalı." ifadeleri yer almıştır (s. 298). Bu misyonu nedeniyle de Arapların güvenini kazanıp desteğini almıştı. Araplar arasında itibar görmesi meslekî yaşamının getirdiği yalnızlık, özel yaşamının kısırlığı ve kendinden insanlar

tarafından dışlanmasının neden olduğu duygusal çöküntüden onu kurtarıyordu (s. 428).

Bölgede yaşayan Kürtlere savaştan sonra bağımsız bir devlet sözü verilmişti ancak Britanya ile Türkler arasında resmî bir anlaşma imzalanamadı. Radikal Kürtler, aşiretleri isyana teşvik edip kışkırtıyordu. Bağımsız bir Kürdistan asla ayakta kalamazdı. Çünkü Kürtler ekonomik açıdan tek başına varolmayı başaramazdı, İngilizler ise onları koruyup kollamayı ilelebet sürdüremezdi. Gertrude ise Kürtler için harcanacak tek bir kuruş bile olmadığını ileri sürüyordu (s. 440, 465). Öte yandan yeni Irak devletinin başarılı olabilmesi için petrol zengini Musul ile tahıl deposu Tikrit ve Kerkük'ü sınırlarına dahil etmesi gerekiyordu (s. 440-441). Bağdat, Musul'a bağımlı konumda idi ve Musul olmadan Arap devleti olamazdı. Bunun yanı sıra, Türkler karışmazsa Kürtler sadık Iraklı olabilirdi ancak mevcut durumda bunun gerçekleşmesi de olanaksızdı. Ancak Türk tehdidi altındaki bölgeyi yalnız bırakması, ticaretini ve çıkarlarını bırakması anlamına gelmekteydi (s. 464-65). Kısacası, bu sınırların çizilmesinde ve sınırların korunması için yoğun mücadele verilmesinde etken faktör ve itici güç olan petrol ve su kaynakları idi. Bölgedeki bu karmaşık durum günümüzde de devam etmektedir.

Bell ve Sir Percy Cox'un Irak'ta yerleştirmeye çalıştığı devlet politikaları hâlâ etkisini sürdürmektedir. Bu politikalar arasında gerekirse zorla

tutmak, alıkoymak; Kürt bölgelerini Türkiye ve Rusya'ya karşı tampon bölge olarak kullanmak, Sünni Müslümanları ve diğer azınlıkları destekleyip Şii'leri sindirmek ve İran'a sürmek; büyük toprak sahiplerini ve aşiret reislerini rüşvetle kendi taraflarına çekmek; usulsüz halk oylaması yapmak; hava kuvvetlerini siyasî kontrol olarak konuşlandırmak sayılabilir. Bu durum 1990'lı yılların Irak'ında da görülmüştür.

Ayrıca, Bell'in çizdiği harita Kuveyt ile Irak arasında Körfez Savaşı'na kadar süren kavgaya neden olmuştur (s. 463-64). 1900'lü yılların başında Irak'ta uygulanan politika, kesişen çıkarlar ve yaşanan olayların bir başka yansımaları günümüzde Libya'da, Suriye'de ve Kuveyt'te meydana gelen toplumsal ve siyasal çalkantılarda da gözlemlenmektedir.

Benzer şekilde Dışişleri Sekreteri Sir Arthur Balfour tarafından İngiltere'deki Yahudi cemaati başkanı Lord Rotschild'e yazılan mektupta Yahudi halkına da "Filistin'de bir vatan" sözü verilmişti. Balfour Filistin'de yaşamakta olan Arapların "sivil ve dinsel hakları"na zarar gelmeyeceğini taahhüt ediliyordu ancak Gertrude'a göre ülke Yahudilerin beklentilerini kesinlikle karşılayamazdı. Yoksul ve kıraç bir arazi olmakla beraber büyük atılımlara ve gelişimlere de müsait değildi. Ayrıca, nüfusun üçte ikisini oluşturan Müslüman Araplar, Yahudilerden hiç hazzetmiyordu. Ona göre bölgenin şartları göz önüne alınmadan yapay ve zoraki hazırlanmış bir proje idi ve

başarısız olması kuvvetle muhtemeldi. Dediği gibi de oldu, Araplarla Yahudiler arasındaki çatışma beş kuşak boyunca sürdü ve Filistin'in iki halkı olan Araplarla Yahudilerin aynı topraklarda yaşama hakkını kabul etmesi 20. yüzyılın sonunda ancak gerçekleşti. (s. 283).

Birinci Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı'na katılan her ülkenin farklı çıkarları ve gündem maddeleri vardı ancak bu taleplerine ek olarak hepsinin istediği bir tek şey vardı: Petrolün denetimini elde tutmak. Kapitalist sistemin emperyalist düzeninde Fransa ve Britanya'nın rakibi Amerika Birleşik Devletleri, dünya petrolünün 2/3'ünü elinde bulundurmasına rağmen kendi öz kaynaklarının biteceğinden korktuğu ve Britanya'nın bütün dünyanın petrolüne el koymaya çalıştığını düşündüğü için bu gidişata müdahale etmesi gerektiğini düşünüyordu ve bu noktada Wilson ilkelerini uygulamaya koydu. Çünkü savaş sonrası dönemde galip devletlerin her birinin parçalanmış Osmanlı İmparatorluğu üzerinde farklı farklı emelleri olup imparatorluğun topraklarından farklı yerler talep etmelerine karşın hepsi petrolün denetimini ele almak için mücadele ediyordu (s. 308-309).

İngilizler ise cesaretleri, ticaretleri ve üstünlük inançlarıyla onlar kadar şanslı olmayanları yönetmeleri için yaratılmış üstün insanlar olduklarını düşünmektedirler. Kapitalist sistemin pençesindeki yeni sanayi kentlerinin tüketim çılgınlığı ve çevrenin hunharca

katledilmesi söz konusuydu, ancak bu durum o dönemde "iyi" bir şey zannedilmekte ve kitapta da bu şekilde tasvir edilmektedir. Bu ekonominin devam etmesi için İngilizlerin ticaret yollarının kontrolünü elinde tutması gerekiyordu. Bunun yanı sıra İngiliz donanmasının kömür yerine petrol kullanması sonucu zengin petrol yataklarının denetimini de eline geçirmesi gerekiyordu. Osmanlı'nın bölgedeki zayıflığı ve Arap şeyhlerinin tutumu sonucu savaş hayatî bir gereklilik olarak görmeye başladılar. Churchill, İran'daki petrol yataklarının ve Mısır-Hindistan yolunun güvenliği açısından Basra'daki üssün mutlaka korunması gerektiğini savunuyordu (s. 393). Ayrıca, denetim yerel halka bırakılamaz, Araplara verilemezdi. Britanya yüksek komiseri başkanlığında Arap bakanlardan oluşan bir kabine olacaktı. Buradaki bütün tarımsal ve arkeolojik zenginlikler, en önemlisi de petrol İngiltere'ye sunulacaktı (s. 299-300).

Gertrude Bell tarihçi, arkeolog, müzeci, Hafız'ın şiirlerini Farsçadan İngilizceye çeviren edebiyat uzmanı, sanat tarihçisi, yazar, Alp Dağları'na tırmanan ve arkasında "Gertrude Zirvesi" ni bırakan dağcı, gezgin, coğrafyacı, yedi dil bilen bir dilbilimci, Ortadoğu uzmanı ve ajan olarak tanımlanabilir. Ancak Bell, hırslı, mutsuz ve zengin bir kadın olarak da tanımlanabilir. Arap şeyhlerinin arasında kendisine bir yer edinmiştir, her ne kadar cinsiyeti ikinci planda bırakıyormuş gibi görünse de çıkarları doğrultusunda kadınlığını ve çekiciliğini kullanmaktan da çekinmiyordu (s. 275). Arap kadınlarına

aşağılamayla karışık bir tiksinti duyuyordu. Birkaç kişi haricinde hemcinslerinden nefret ediyordu (s. 235, 282). Evlenmek istiyordu ancak ilk sevgilisini babası onaylamadığı için evlenmemiş, uzun bir süre hayatında kimse olmamıştır (s. 66-68). Burada, Bell'in yaşitlarına göre kendisini çok daha fazla geliştirmiş birisi olması ve karşısındaki insanlardan beklentilerinin yüksek olmasının payı büyüktür. Dönemin İngiltere'sinde 18 yaşına gelen kızların hemen evlenmesi beklendiğinden kendisi bu yaşı epeyce geçmesine rağmen evlenemeyince özel hayatında yaşadığı bu çöküntü ve ortamdaki uzaklaşmak istemesi onun seyahatlerine daha iyi odaklanmasına neden olmuştur. Sevdiği ve tutkuyla bağlandığı ikinci erkeğin ise Türkler ile yapılan Çanakkale Savaşı'nda ölmesi sonucu bu çöküntü kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Türklere karşı nefreti açıkça belirtilmese de içinde bulunduğu çalışmalarda ülkesine hizmet ve bağlılığının yanı sıra bu durumun da etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, 1900'lü yılların başında tüm dünyayı etkileyen savaşa ortam hazırlayan durum ve sonrasında yaşanan olaylar çerçevesinde şekillenen Çöl Kraliçesi: GertrudeBell'in Olağanüstü Yaşamı, adlı kitap sosyal bilimci olarak bir arkeoloğun oynadığı rolü etkili bir

anlatımla dile getirmektedir. Bu rolü, ülkesi ile Arap aşiretleri arasında kurduğu köprü, bölgenin analizi ve Orta Doğu sınırlarının çizilmesi, yöneticilerinin belirlenmesi gibi pek çok alanda başarılı bir şekilde yürüten ve Orta Doğu uzmanı olarak anılan Gertrude Bell üstlenmiştir. Gerektiğinde kendi hayatından da fedakârlık yaparak ancak ülkesinin çıkarları söz konusu olduğunda bunu her şeyin üzerinde tutarak görevini yürüten Bell, günümüz Orta Doğu politikalarının oluşmasında da etkili olmuştur, nitekim kitapta anlatılan olayların yansımalarını günümüze kadar takip etmek mümkündür.

KAYNAKLAR

1. Janet Wallach, Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı, Çev. Püren Özgüren, Can Yayınları, İstanbul: 2017
2. Fehmi Dinçer, "Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell", 18 Aralık 2007, <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=81492>(Erişim tarihi: 29 Kasım 2011)
3. Fehmi Dinçer, "GertrudeBell'in günlüğünden Niğde Seyahati", 14 Haziran 2007, <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=46530>(Erişim tarihi: 29 Kasım 2011)
4. James Buchan, "MissBell'sLines in theSand", The Guardian, Wednesday 12 March 2003, <http://www.guardian.co.uk/world/2003/mar/12/iraq.jamesbuchan>(Erişim tarihi: 29 Kasım 2011)
5. <http://www.janetwallach.com/> (Erişim tarihi: 29 Kasım 2011)

KUVÂ-YI MİLLİYE BASINI

Dilber TAHİROĞLU

Zamanla Kuvâ-yı Milliye, ulusal bilincin uyanmasını sağlayarak düzenli ordunun temelini oluşturmuştur. Bu hareket Yunan ordularının Anadolu'da ilerlemelerini yavaşlattığı gibi TBMM'nin ve düzenli ordunun kurulması için de zaman kazandırdı. Bu gelişmeler olurken elbette gazetelerin gücünden de yararlandı. Türk milletinin verdiği mücadelede başlangıçta İrade-i Milliye sonra da Hâkimiyet-i Milliye milletini sesini duyurmada en büyük güç olup Milli Mücadele'nin gazetesi olma unvanını sonuna kadar hak etti.

Anadolu'nun İngiliz, Yunan, Fransız, İtalyan ve Ermeni birliklerince işgal edilip aynı zamanda Osmanlı ordusunun terhis edilip silahlarının alındığı zorlu günlerde Türk halkı tarafından kendi can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla bir millî direniş hareketi oluşturulmuştur. O günlerde, Mondros Mütarekesi'yle birlikte alınan kararlardan biri de ordu ile ilgiliydi. Bu maddeye göre ordu terhis edilecek ve işgalcilere karşı koymayacaktı. Bu maddeyi fırsat bilen İtilaf devletleri zaman kaybetmeden işgallere başladı. Varlığını mücadele etmek üzerine kurmuş olan bu millet, elbette gerek işgallere karşı gerekse de canını, malını ve güvenliğini tehdit eden bu duruma karşı yurdun dört bir yanında kişisel ya da bölgesel direnişe geçti (Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri...) ve bu direnişin ismine Kuvâ-yı Milliye dediler.

Bilindiği gibi Kuvâ-yı Milliye hareketinin ilk oluşumu 1918 yılında Fransızların Güney cephesinde işgal hareketlerine Ermenileri de ortak etmeleriyle başladı. Bunun üzerine yerel sivil örgütlenmelerle Kuvâ-yı Milliye ortaya çıktı. İzmir'in işgali de söz konusu olunca bu hareket örgütlü direniş hareketi hâline geldi. Kuvâ-yı Milliye'nin amacında aslında olağandışı denilebilecek bir durum söz konusu değildi. Hiçbir devletin egemenliğini kabul etmeyerek Türk milletinin kendi bayrağı altında rahatça yaşama hakkını ve bağımsızlığını oluşturma gayesi vardı. Bu da pekâlâ en olağanydı. Çünkü hem dış güçler hem de azınlık durumunda olan gruplar parça parça ülkeyi paylaşıp ülkenin asıl milletini öksüz bırakmaya çalışıyorlardı. Köklü bir imparatorluğun varisi olan bu millete kendi toprakları üzerinde öksüz çocuk muamelesi yapılması elbette oturup susulacak bir durum değildi, öyle de oldu.

O günlerde Erzurum Kongresi kararlarının bütün Anadolu'ya yayılmasını sağlamak için Sivas'ta 4 Eylül 1919 yılında kongre toplandı. Bünyesinde birçok önemli gelişme

barındıran Sivas Kongresi, aynı zamanda Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlatılmasında önemli bir yere sahiptir ve elbette bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı kongredir. Anadolu'da Milli Mücadele'nin doğup gelişmesiyle birlikte bu mücadelenin safhaları yurdun dört bir yanındaki gelişmelerin millete duyurulup milletin bilinçlendirilmesi için bir de "Milli Mücadele basını" doğmuş ve gelişmiştir: Erzurum'da Al Bayrak(1919), Sivas'ta İrade-i Milliye(1919), Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye (1920) gazeteleri vs...

Ortada bir direniş hareketi vardı, fakat bu direniş ruhunu ayakta tutabilmek için ve bu uğurda yapılan protesto ve mitingleri özellikle dünya kamuoyuna duyurmak için basına ihtiyaç duyulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nin daha ilk toplantısında basın aracılığıyla kamuoyu oluşturmanın önemine değinmiş ve bunun için gerekli adımların atılması gerektiğinin üstünde durmuştur. Zaten Mustafa Kemal Paşa kongrenin çalışmalarını ve alınan kararları duyuracak bir gazetenin olmamasından müteessirdi. Kurulması düşünülen gazete ile insanları bilgilendirme amacının yanı sıra kurulacak olan ajans ile birlikte temelleri atılan yeni ülkenin düşünce ve planlarını dünya ile paylaşma gayretindeydi. Kısacası Anadolu'da bunu sağlayacak bir ajans yoktu ve bunu yapmak için Mustafa Kemal Paşa elinden geleni yaptı, başarılı da oldu. Çok geçmeden de bu düşüncesini kongrenin üyelerinden olan Rasim Bey'e açarak bu gazete işinin başına geçip üstesinden gelebilecek birinin bulunmasını istedi. Bunun üzerine Selahattin Bey ile görüşülüp gereken yapıldı: İrade-i Milliye gazetesi kuruldu. Böylece gazetenin Müdür-i mesulü Selahattin Ulusalerk oldu. I. Dünya Savaşı sonrasında

imzalanan Sevr Antlaşmasıyla yok edilmek istenen bir milletin, Anadolu'da yeniden doğuşunu gerçekleştirme mücadelesinin en gür sesi İrade-i Milliye gazetesi oldu. Bu gazete vasıtasıyla halka "İrade-i Milliye"nin ne olduğu, niçin bağımsızlık savaşına girildiği, neler yapıldığı memleketin neden bu duruma düştüğü gibi bilgiler duyurulmaktaydı.

Bununla birlikte Sivas Kongresi sırasında kongre heyeti tarafından alınan bir kararla 14 Eylül 1919'da ilk sayısı neşredilen İrade-i Milliye, millet iradesinin ülke ve dünyaya duyurulmasında çok önemli bir araç olma görevini de üstlenmiştir. Bu gazete milletin dilek ve taleplerinin savunucusu durumunda olmuştur. Yayın amacı da budur zaten. Gazetenin başlık klışesindeki mesleği kısmında "Milletin iradesini hâkim kılmaktır" yazılıydı ve gerçekten gazete bu amacını sonuna kadar yürüttü. Başlık klışesinde gazetenin haftada iki kez neşredildiği yazılmakta, ancak belki o günün getirdiği aksaklıklardan dolayı çoğunlukla sadece haftada bir gün neşredildiği görülmektedir. Başlangıçta Sivas Kongresi'nde alınan kararları duyurmak amacıyla yayına başlayan İrade-i Milliye Atatürk'ün Sivas'tan ayrılıp Ankara'ya gitmesi ile Hâkimiyet-i Milliye'nin çıkışına kadar (10 Ocak 1920) ulusal bir gazete olma hüviyetini korudu.

Mustafa Kemal Paşa'nın kongrede yaptığı konuşması, Padişaha yolladığı telgraf gibi yazıların yanı sıra gazetede genellikle Mustafa Kemal Paşa'nın da gerekli gördüğü konulara öncelik verilerek kongre haberleri, Mustafa Kemal Paşa'nın kongreyi açış nutku, halka hitap eden beyanname gibi önemli yazılar yer alıyordu.

Gazete amacına ulaştıkça bunun önüne

geçmek isteyen kötü niyetli insanlar zaman kaybetmeden gazetenin aleyhine çalışmaya başladılar. Gazetede padişahın aleyhinde yazılar yazıldığı ve gazete çalışanları hakkında birtakım yaptırımların uygulanacağına dair dedikodular duyuruluyordu. Bunun üzerine çalışanlar birtakım tereddütler yaşasalar da vatanın kurtuluşu için bu yoldan dönmemeleri ve sonunda muhakkak amaçlarına ulaşacakları telkiniyle amaçları yolunda sonuna kadar çalışmaya devam ettiler. İrade-i Milliye gazetesi yurdun her tarafından ilgi ile karşılanıp ve tebrikler alıyordu. Doğal olarak çıkan nüshaların önemli bir kısmı propaganda amaçlı yurdun dört bir yanına gönderilmiş; özellikle de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, belediyelere, işgal altındaki yerlere gönderilmeye çalışılmıştır. Bu arada işgal altındaki yerlere uygulanan sansür, gazetenin buralara gitmesini engellediği için birtakım çareler aranmış ve sonunda resmî damgalı zarflarla istenilen yerlere gönderme yoluna gidilmiştir. Basın konusunun önemini kavramış ve bunun için gereken uğraşı vermiş biri olarak Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan ayrıldıktan sonra da bu yoldaki uğraşlarına devam etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan ayrılıp Ankara'ya geçtikten sonra ise Hâkimiyet-i Milliye, Milli Mücadele'nin resmî yayın organı olma görevini üstlenmiştir. İrade-i Milliye ise Sivas'ta çıkan yerel bir gazete olma hüviyetine dönüşmüştür. Maalesef değerli birçok şeyi göz ardı ettiğimiz gibi Atatürk'ün gazeteciliği ve Atatürk'ün çıkardığı bu iki gazetenin de hakkı verilmemiştir. Hâlbuki bu gazetelerin - özellikle İrade-i Milliye'nin- ilk sayıları Atatürk ve Milli Mücadele hakkındaki bilgiler açısından oldukça önemlidir. Daha

ilk sayılardan itibaren yayımlanan yazılar gazetenin, dolayısıyla Mustafa Kemal'in Ferit Paşa hükûmetine karşı tavrını ortaya koymuş ve sonraki sayılarda da bu kabineyi Anadolu'da tanımadığını, çeşitli il ve ilçelerden gönderilen telgraflarla dünyaya ilan etmiştir.

Şimdi de Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gittikten sonra İrade-i Milliye'nin devamı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesine bakalım: Mustafa Kemal Paşa 1919 yılının aralık ayının son günlerinde Ankara'ya gider gitmez, burada da bir gazete çıkartılması konusu üzerine eğildi. Sivas'ta yayımlanan İrade-i Milliye gazetesinin Ankara'ya taşınması söz konusu olamayacağına göre, yeni bir gazete çıkarma konusunu ele almak gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa bu işle ilgilenmesi için Recep Zühtü adında bir yedek subayı görevlendirdi. Bu gazetenin de adını İrade-i Milliye gazetesinde olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa koydu. 10 Ocak 1920'de Hâkimiyet-i Milliye'nin birinci sayısı yayımlandı ve bu gazete hükûmetin resmî yayın organı durumuna getirildi. Gazetenin hedefi ise yine "Milletin iradesini hâkim kılmaktı." Sahib-i İmtiyazı ve Müdür-i Mesulü Recep Zühtü (Soyak), Yazı işleri müdürü ise Nizamettin Nazif (Tepeedelenlioğlu) idi. Mustafa Kemal Paşa, gazetenin başyazarlığına Hüseyin Ragıp Baydur'u, Yazı işleri müdürlüğüne ise bir süre Nafi Atuf (Kansu)'u getirdi. Sonra onun yerini Ziya Gevher (Etili) aldı. Gazete ilk zamanlar haftada iki gün daha sonraları ise haftada üç gün yayımlandı. Gazetenin ilk sayısında Mustafa Kemal Paşa'nın dikte ettirdiği sanılan şöyle bir yazı yer aldı:

"Hâkimiyet-i Milliye üç büyük dayanak tanır, zekâ, kültür ve hamiyet (yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası.)" yine "Ulus özgün ve bağımsız olmaya muhtaçtır.

Egemenliği bunun için kullanacaktır. Gazetemizin gayesi ulusun bu ihtiyacını karşılamaktır." gibi ifadeler gazetenin amacını ve fonksiyonunu ortaya koyması açısından çok önemlidir. Gazetede bağımsızlığı savunan yazılar neredeyse her gün yer almıştır.

İrade-i Milliye gazetesi amacına yönelik çalışmalarını sürdürdüğünde bu amaçtan saptırmak isteyenler olmuştu, aynı durumu Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de yaşadı. Ali Kemal İstanbul'da Anadolu hareketini ve basınını lanetlerken Hâkimiyet-i Milliye'de şu satırlar yer alıyordu: "Ey ahali... Kendi elinizle memleketinizi vermeyiniz. Bu mübarek toprakları gavurlara nasıl vereceksiniz? Karılarınızı, kızlarınızı gavur kucaklarına nasıl teslim edeceksiniz?..." gibi ifadeleri yazarak millette millî bilinç aşılama ve millî bilinci uyandırmaya çalışıyordu. Hâkimiyet-i Milliye ne yapmak istediğini çok iyi biliyordu ve sesini duyurmaya çalıştığı kitlenin de onları duyduklarının farkında olarak yazıyordu. Nitekim "Anadolu ne İstanbul'undur ne de Avrupa'nın Anadolu Anadolularındır." "Bütün Anadolu ayakta. Tarihin en parlak levhaları" "Düşman kaçıyor. Ankarada zafer şenlikleri." gibi ifadeler altı boş ifadeler değil, aksine gerçeğin ta kendisiydi.

Gazete üstlendiği görevleri yerine getirme çabasıdayken Mustafa Kemal Paşa'nın canını sıkı bir durum yaşanır: Gazetenin yazar yokluğundan ötürü bir süre kapatılması durumu ortaya çıkar. Fakat daha sonra bu durum çözümlenip gazete kaldığı yerden devam eder. Ülkenin içinde bulunduğu çok karmaşık günlerde bile Mustafa Kemal Paşa basının eksikliğini hissetmiş ve yine ülkede yaşanan gelişmeleri, ülkenin kurtuluşu için olması gereken birliğin önemini bu gazeteler

yoluyla duyurmuştur. Diğer taraftan gerek iç gerek dış gelişmeler hakkında haberler yer almıştır.

Bu iki gazete aracılığıyla halk hem bilgilendirilmiş hem de halka memleketin elden çıkarmaması, beraberliğin sağlanması ile ilgili telkinler yapılmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye, Milli Mücadele yıllarında (1919-22) Kuvâ-yı Milliye'nin fikir, görüş ve kararlarını yaymak davasını savunmak amacıyla çıkarıldı. Bu amacını da sonuna kadar yürüttü. Zaten Mustafa Kemal, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi için bu ismi tesadüfen koymadığını gazetenin isminin aynı zamanda -kendi deyimiyle- takip edeceği "tarik-i mücadelenin de nevidir". Hâkimiyet-i Milliye'nin birçok yazısı imzasızdır, ancak bu yazıların Mustafa Kemal Paşa tarafından yazıldığı herkesçe bilinen bir durumdur. Çünkü bu yazılar sistemli yazılardır ve bir milletin hem geçmiş korkularını hem de geleceğinin ümitlerini barındırıyordu.

Zamanla Kuvâ-yı Milliye, ulusal bilincin uyanmasını sağlayarak düzenli ordunun temelini oluşturmuştur. Bu hareket Yunan ordularının Anadolu'da ilerlemelerini yavaşlattığı gibi TBMM'nin ve düzenli ordunun kurulması için de zaman kazandırdı. Bu gelişmeler olurken elbette gazetelerin gücünden de yararlandı. Türk milletinin verdiği mücadelede başlangıçta İrade-i Milliye sonra da Hâkimiyet-i Milliye milletin sesini duyurmada en büyük güç olup Milli Mücadele'nin gazetesi olma unvanını sonuna kadar hak etti. Bu ruhun nice yüz yıllarda devam etmesi umuduyla, dileğiyle...

SEFERBERLİK TÜRKÜLERİ

Necla Gül ERCAN

*Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü doktora öğrencisi*

“Türk ulusunun yüreği türkülerinde çarpıyor.”

Cahit Öztelli

Kurtuluş mücadelesinin verildiği yıllarda Fransızların Antep’i işgal etmesi orada bulunan halkın birlik hâlinde hareket etmesine vesile olmuştur. Bu birlikteliği işleyen türkülerden birisi Karayılan türküsüdür. Türküde Karayılan lakaplı kişinin Kuvâ-yı Milliye safına katılması ve vatanın bütünlüğü için mücadele etmesi konu alınmaktadır:

“Karayılan der ki harbe oturak Kilis yollarından kelle getirek Nerde düşman varsa orda bitirek Vurun Türk uşağı namus günüdür”

Anadolu’nun zorlu ve çetin bir savaşın içinde olduğu Milli Mücadele döneminde Anadolu halkı yaşadıklarını ifade etmek için birçok halk edebiyatı ürününe başvurmuştur. Toplumun ortak malı kabul edilen türkü bu ürünler başında gelir. Bünyesinde ortaya çıktığı toplumun binlerce fonksiyonunu taşıyan kültür hazinemiz sayılan türküler çeşitli konularda yakılmıştır. Milli duygu ve hisleri içinde barındıran birçok türkü geçmişten günümüze gelerek bugün de hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Geçmişte Türk milletinin yaşadığı siyasal ve sosyal olaylar, Türk insanının sosyal ve kültürel hayatını da önemli derecede etkilemiştir. Bu durum I. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda birçok türkü yakılmasına neden olmuştur. Bu yakılanlardan seferberlik türküleri ise milli duyguları ve hisleri bünyesinde barındırmaktadır. I. Dünya Savaşı ve Milli mücadele döneminde vatan topraklarının savunmasını yapan ve bağımsızlık mücadelesi veren birçok yiğit için seferberlik türküleri yazılmıştır.

Anadolu topraklarının düşman işgali altında olması sonucunda vatanın bölünmez bütünlüğü düşüncesi ile bağımsızlık mücadelesi yurdumuzun her köşesinde yankı bulmuştur. Türk ordusu ve Anadolu halkının verdiği çetin mücadele türkülere konu olmuştur. Çanakkale Cephesi, Urfa ve Antep halkının Fransızlara karşı verdiği mücadele, Kars, Ardahan, Bitlis ve Muş’un Rus işgalinden kurtulması, Batı Anadolu’da Yunanlılara karşı verilen kurtuluş mücadelesi halkın coşkusunu ve üzüntüsünü dile getiren

türküler yakmasına sebep olmuştur. Çanakkale Cephesi millî bilincin oluştuğu ve Anadolu halkının kahramanlığını gösterdiği bir cephe. Çok sayıda insan bu cephede hayatını kaybetmiştir. Bu durum unutulmaz Çanakkale türküsüne de yansımıştır:

“Çanakkale içinde aynalı çarşı
 Ana ben gidiyom düşmana karşı
 Ah gençliğim eyvah”

Türkünün üçlüklerinde hayatını kaybeden insanların durumlarından bahsedilmektedir. Kiminin nişanlı, kiminin evli olduğu, kiminin ise kendisinden anne ve babasının ümitlerini kestikleri türkünün satırlarında gün yüzüne çıkmaktadır. Elbette vatan toprakları için verilen mücadele sadece bu türküde işlenmemiştir. Anadolu halkı her yaşadığı olayı taze tutmak adına ezgi yoluyla yanık türküler yakmıştır. Urfa ve Antep’in işgal edilmesi üzerine Anadolu halkı destansı bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Bu durum Kurtuluş Türküsüyle hafızalara kazınmıştır. Urfa halkının direnişi ve vatan toprağının bütünlüğü için mücadelesi türküde kendini şu şekilde göstermiştir:

“Kolumu salladım toplar oynadı
 Kara daş içinden asker kaynadı
 Yaşasın Urfalılar teslim olmadı”

Türkünün üçlüklerinde ve bağlantı bölümünde de Urfa’nın Fransızlara karşı verdiği mücadelede dökülen kanlar ve gidenlerin geri dönmedikleri anlatılmaktadır. Antep yöresinin de Fransızlar tarafından işgali üzerine

türküler yakılmıştır. Karşımıza çıkan şu üçlük Antep yöresinde bulunan halkın verdiği mücadeleyi konu alan örneklerden birisidir:

“Fransızlar her taraftan yürüdü
 Yağ kalmadı yüreklerde eridi
 Nice yiğitler istihkâmlarda çürüdü”

Fransızların Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni tamamen kuşattıkları, binlerce insanın bu bölgede şehit olduğu, ağıtların yükseldiği ve çoğu insanın eşinin, yârinin, çocuğunun öldüğü türkünün diğer bentlerinde dile getirilmiştir.

Kurtuluş mücadelesinin verildiği yıllarda Fransızların Antep’i işgal etmesi orada bulunan halkın birlik hâlinde hareket etmesine vesile olmuştur. Bu birlikteliği işleyen türkülerden birisi Karayılan türküsüdür. Türküde Karayılan lakaplı kişinin Kuvâ-yı Milliye safına katılması ve vatanın bütünlüğü için mücadele etmesi konu alınmaktadır:

“Karayılan der ki harbe oturak
 Kilis yollarından kelle getirek
 Nerde düşman varsa orda bitirek
 Vurun Türk uşağı namus günüdür”

Türkünün diğer dörtlüklerinde ise Karayılan’ın gittiği cephelerde başarılı olduğu ve Fransızlara karşı mücadelesinin kanının son damlasına kadar devam edeceği vurgulanmaktadır.

Bitlis ve Muş illeri Ruslar tarafından işgal edildikten sonra Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları buraları düşman işgalinden kurtarırlar. Burada verilen mücadele Seferberlik türküsü adı altında şu şekilde işlenmektedir:

“Ordumuz getti Muş’a dayandı
 Daşı toprağı kana boyandı
 Bitlis’i gördüm ciğerim yandı”

Rumeli’de yakılmış olan Atımı Bayledim Delikli Taşa adlı türkü ise bağımsızlığımızın sembolü olan vatan topraklarının düşman işgalinden kurtulması şerefine Selanik’ten İzmir’e gelen muhacirlerin coşkulu bir eda ile söyledikleri bir türküdür. İzmir’in düşman işgalinden kurtulması üzerine muhacirler tarafından söylenen türküde, Mustafa Kemal Paşa’nın düşmanı yok etmek için verdiği mücadele minnetle dile getirilmektedir. Bu durum türkünün mısralarına da yansımıştır:

“Yaşa Mustafa Kemal Paşa binlerle yaşa,

Düşmanları yadın dağ ile taş”

Türkünün dörtlüklerine baktığımız zaman, vatanın bölünmez bütünlüğünü ve dinimizi korumak için şehit olan yavrulardan bahsedildiği görülmektedir. Kurtuluş mücadelesinin verildiği o zamanlarda yakılan bu türküde ayrıca vatan toprağının önemini vurgulanmaktadır.

Türk ordusunun mücadele verdiği cephelerden birisi de Yemen cephesidir. Yemen’in İngilizler tarafından işgal edilmesi, Osmanlı ordusunun korumasını üstlenmesi, orada Araplar tarafından ihanete uğranması, Osmanlı ordusunun binlerce şehit vermesine sebep olmuştur. Yemen, binlerce ananın, babanın, bacının, gelinin, kızların türkü ve ağıt yaktığı birçok acıya, özleme sebep olan bir yer olarak hafızalarda yerini almıştır. Yemen

cephesinde meydana gelen olaylar birçok türküye konu olmuştur. Kırat Kırat Nallı Kırat, Şu Yemen’de Akar Sular Akmıyor, Yemen Türküsü, Mızıka Çalındı Düğün mü Sandın gibi türküler bunlar arasındadır. Kırat Kırat Nallı Kırat, Seferberlik yıllarında askere giden bir gencin Yemen’e askere gitmesi üzerine yakılmış bir türküdür. Yemen’in uzaklığından dem vuran genç, askerliğini Erzincan’da yapmak istemektedir. Bu durum türküde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kırat kırat nallı kırat

Yemen’in yolları irak

Ben Yemen’e dayanmam

Beni Erzincan’a bırak”

Türkünün diğer dörtlüklerine baktığımızda ise Yemen’e askere giden genç, Yemen topraklarında şehit olacağını hissetmektedir. Annesinin bunu duyup duymadığı ise kesin olarak bilinmemektedir. Askerin savaşmak için hazırlanması ve askere gitme yaşının o dönemde küçük olması türküde işlenen diğer hususlardır.

Şu Yemen’de Akar Sular Akmıyor türküsü de Yemen cephesinde verilen çetin mücadelenin sonucunda binlerce şehidimize yakılmış bir ağıt-türküdür. Türkünün dörtlüklerine baktığımızda her bir dörtlükte Yemen’e giden askerlerin geri dönmediği vatan için canlarını verdikleri anlatılmaktadır. Yemen’in korumasını üstlenen Türk ordusu binlerce şehidini Yemen’de bırakmıştır. Türküden de anlaşılacağı üzere Yemen birçok ananın, babanın, yârin ve kardeşin yüreğinde sızı olmuştur. Türküde yer alan

şu dörtlükte Yemen’de şehit düşenlerin verdiği mücadele anlatılmaktadır:

“Şu Yemen’de akar sular akmıyor
 Cerrah gelip hastalara bakmıyor
 Hastaların hiçbirisi kalkmıyor
 Yemen çöllerinde kaldım ağlarım”

Yemen’e giden askerlerin çektiği sıkıntılar türkünün bütününde anlatılmıştır. Yemen topraklarına giden askerlerin ve geride bıraktıkları aناbalarının çocuklarına duydukları özlem, onların arkasından okudukları dualar dikkati çekmektedir.

Halk arasında Yemen türküsü olarak bilinen seferberlik türküsünde de Yemen topraklarını savunmak için verilen mücadele anlatılmaktadır. Cepheye giden askerlerden haber alınmadığı türkünün her dizesinde görülmektedir. Bağlantı bölümünde de bu durum tekrarlanmaktadır:

“Eli Yemendir, gülü çemendir,
 Giden gelmiyor acep nedendir?”

Yemen Cephesinin içler acısı durumunu gün yüzüne çıkartan başka

türküler de vardır. Mızıka Çalındı Düğün mü Sandın? türküsü de Yemen ve çevresinde verilen mücadeleyi gözler önüne sermektedir:

“Mızıka Çalındı Düğün mü sandın
 Al yeşil bayrağı gelin mi sandın
 Yemen’e gideni gelir mi sandın”

Yemen’de verilen mücadelede cepheye giden askerlerin dönmediği türkünün diğer mısralarında da sürekli tekrarlanmaktadır.

Birlik, beraberlik ve bütünlüğün sağlanması için verilen mücadeleler sonucunda birçok türkü metni ortaya çıkmıştır. Türk milleti yaşadığı bütün bu büyük sosyal felaketleri hafızasında tutmak için türkü metinlerinden yararlanmıştı. Geçmişten günümüze yaşanan olayları tarihî belge niteliğinde yansıtan türküler, halkın acısını, hüznünü ve sevincini bazen tek bir mısrada bazen de bentler hâlinde açığa çıkarmıştır. Vatan topraklarında yaşanan olayları aksettiren türkü metinleri sadece Anadolu’da değil, Türk milletinin yayıldığı topraklarda da varlığını göstermiştir.

TÜRK KAVRAMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İsmail ÖZMEL

Türk kelimesinin yasal anlamını ve dayanaklarını birinci yazımda anlatmış, Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. demiştik(T.C. Anayasası, 66 mad.). Bu yazıda bir kavram olarak ve üst kimlik olarak Türk kelimesi üzerinde durmak istiyorum.

Türk kelimesi, kültür ve medeniyetimizin adıdır ve temel kavramdır. Bu ismin hatırlattığı millet, konuştuğu dil, kültür ve medeniyetin akıp geçtiği ve durarak yoğunluk kazandığı coğrafyalar, vatan yaptığımız coğrafyalar, oradaki tarihi ve güncel eserler, ibadethaneler, kütüphane ve şifa merkezleri, eserler, belgeler ve akla gelebilecek bütün ayrıntılar bu kavramın şemsiyesi altında hayat bulmuşlar ve korunmuşlardır. Vatan toprağının tamamlayıcı parçası olarak bütün birikimler Türk vatani, Türk dili, Türk kültürü ve Türk medeniyeti başlıkları altında ifade edilmiş ve muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

Tarihin çok eski dönemlerinden bugüne kadar devam eden hayat tarzı, merasimler ve âdetlerle şekillenmiş ve birçok rengin, huzur ve kardeşlik içinde yaşadığı, vatan toprakları zaman içinde bir takım şive farklılıkları; aradaki mesafeler, iklim ve rejim etkileriyle; farklı anlayışlar, farklı isimler doğmuştur.

Çağ bir iletişim çağı olarak uzak mesafeleri yakın kılmış ve bilimsel

çalışmalar ve düşünceleri ifade özgürlükleri, seyahat ve buluşmalar uzakta kalmış gibi görünen varlıkların, temel konularda nasıl bir vücudun uzuvları olduğu zaman içinde ortaya çıkmıştır. Tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar akıp gelen bir ırmağın kolları oldukları; delilleriyle ortaya çıktıkça ve filolojik çalışmalar ilerledikçe; ortak tarafların farklılıklardan çok daha fazla olduğu anlaşılmıştır. İşin bilimsel yönü sürekli gayretlerle ilerledikçe; yeni bilgi ve belgeler ortaya çıktıkça; yapının derinliği ve genişliği abidevi bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Geldiğimiz bu noktada diyebiliriz ki Türk kavramı sadece Türkiye'de yaşayan Türklere ibaret değildir, bir Türk dünyasının varlığı söz konusudur. Onun için mesele bir ırkçı anlayışı asla çağrıştırmaz; aksine tarihin derinliklerinden güç alan bir iradeyi, bir kültür ve medeniyeti ifade eder. Türk kavramı öyle geniş, derinlikli ve ayrıntılı bir hayatı da ifade eder, toplumun tamamını kucaklayan yunusça bir gönlü de yaşar ve yaşatır.(28.08.2019 Salı)

Türk Kavramının tarihi yönü

Tarihin çok eski dönemlerinde varlık göstermiş bir milletin adı olarak Türk kavramı milattan önce birinci binin içindeki metinlerde aranmış ve rastlanan metinlerde özellikle Çin kaynaklarında Törük olarak iki heceli bir kelime olarak görülmüştür. Bu konuda İbrahim Kafesoğlu, "Türk Milli Kültürü" adlı

eserinde oldukça geniş ayrıntılara yer vermiştir.

“Geçen asırda A. Vambery (1879)’ -nin ilmî izaha doğru ilk adım kabul edilen fikrine göre ‘Türk’ kelimesi ‘türemek’ten çıkmıştır. J. Deni (1939) de bu fikirdedir. Z. Gökalp (1923), adı ‘türeli’ (kanun ve nizam sahibi) diye açıklamıştır. Barthold (1927)’un düşüncesi de buna yakındır. Kelimenin Törük → Türük → Türk şeklinde gelişmesini mümkün görmeyen ve bir kabile adı da olmadığını belirten G. Doerfer(1965)’e göre, Orhun kitabesindeki ‘Türk’ tabiri daha ziyade ‘devletin esas halkını teşkil eden millet(‘Staatsvolk’) manasına gelmektedir.”(Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu. Türk Milli Kültürü. 35. Basım, 1997-İstanbul, S:44)

Türk kelimesinin isim ve sıfat olarak anlamı üzerinde de durmalıyız. “ ... Türk sözünün cins ismi olarak ‘güç-kuvvet’ Sıfat hali ile güçlü-kuvvetli manasını taşıdığı 1911’de neşredilen eski bir Türkçe vesikadan anlaşılmıştır. Burada geçen Türk kelimesinin millet adı ‘Türk’ sözü ile aynı olduğu A.V. Le Coq tarafından ileri sürülmüştür. (1912) ve Göktürk kitabelerinin çözücüsü V. Thomsen tarafından da kabul edilen (1922) bu görüş, daha sonra Gy. Nemeth’in araştırmaları ile (1927) kesinlik kazanmıştır.” (Prof. Dr. İ. Kafesoğlu. Age. S:44)

Türk kelimesi üzerine yapılan çalışmalar öyle bir saha genişlemesi yaşamıştır ki, Çin kaynaklarından fars kaynaklarına kadar uzanmış ve kelimenin etnik bir anlam taşımadığı, siyasi ve tarihi bir gerçeğin ifadesi olduğu belirtilmiştir. “Türk kelimesinin Türk devletinin resmi adı olarak ilk kullanan teşekkül Gök-Türk

imparatorluğudur (552-744). Bütün bunlar ‘Türk’ adının belirli bir topluluğa mahsus ‘ethnique’ bir isim olmayıp, siyasi bir ad olduğunu ortaya koymaktadır.” (Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu. Age. S:45)

Türk kültür ve medeniyetinin yayıldığı sahalardaki kazılar ve bu kazılarda bulunan belgeler, izler, eserler ve halen yaşayan toplumun hayat tarzı ve dilleri aynı özellikleri paylaştıklarını ortaya koymuştur.

Nihayet Anadolu’da ve Balkanlarda, Kıbrıs ve Ege adalarında. Coğrafi ve kültürel çerçevede geliştirerek, vatan kıldığımız toprakların altında ve üstünde bir takım abidevi eserler bırakmışız. Sadece maddi sahada değil, mutfak kültüründe, dilde akıp geldiğimiz coğrafyaların bugün farklı sahipleri varsa, orada mutfak kültürü ve genel kültür etkilerini ve Türkçenin birçok kelime ve deyimini bırakarak geldiğimizi söylemeliyiz.

Akınlar, göçler ve diğer zorunlu sebeplerle ortaya çıkan olaylar, başka topluluklar gibi Türkleri de etkilemiştir. Asya ile Avrupa, Kafkaslarla Ortadoğu ve diğer kıtalardaki hareketlenmeler haliyle Türkleri de etkilemiştir.

Bütün bu tarihi serüven devam ederken, bir takım tarihçiler Türk tarihini ve medeniyetini, İslam tarihi ve İslam medeniyeti içinde incelemek gerekliliğini duymuşlardır. Bu görüş son dönemlerde terk edilmiştir. Yalnız böyle bir gereklilik niçin duyulmuştur sorusunu sormak ve ona bir cevap aramak durumundayız.

İslam tarihi denilince İslam öncesi Arap kavimlerinin hayat tarzları, kültürleri ve insan varlığı anlatılmadığı gibi, İslam’dan önceki Türk topluluklarının

inanç, hayat tarzı ve yönetim usulleri hakkında da yeterli bir araştırma yapmadıklarını zannediyoruz. Hal böyle olunca bir inkârdan ziyade bir alışkanlık olarak bu durum uzun yıllar bu şekilde anlatılmaya devam edilmiştir.

Bu alışkanlık Prof. Dr. Osman Turan üstadın "Selçuklular tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti" adlı eserine gelinceye kadar bu mesele bu kadar açıklığa ve açıklamaya kavuşmamıştı.

Türkler İslamiyet'i Araplardan ve Farslardan sonra kabul etmiştir ama kabul ettikten sonra da İslam'a büyük hizmetler yapmıştır dedikten sonra :

" Türkler, Selçuklulardan önce ve onlar zamanında nasıl büyük ölçüde İran kültür tesirine maruz kalmışlarsa, bu kültür ve edebiyatın yükselmesine de o derece hizmet etmişler ve nihayet kendi kültürlerini de İslam dünyasına getirmişlerdir....yeni gelen kültür unsurları ve gerekse daha kesif bir şekilde Türk âlimlerinin iştirakleri, bu medeniyete Türk-İslam ismini vermek lüzumunu göstermiştir. Zira İslam dünyası ve medeniyeti bu sayede yeni bir aş ve hayatiyet kazanmıştır. İşte İslam medeniyetinin bu inkişafı ve amilleri meydana konmadıkça Selçuklular tarihi ve ehemmiyeti kavranılamaz."(Prof. Dr. Osman Turan. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. 21. Basım, 2005 İstanbul, s:14-15)

Halil İncalcık hocanın Selçuklu tarihi ve medeniyet tarihinde dünyanın bir numarası olduğunu söylediği Prof. Dr. Osman Turan, fevkalade önemli bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerektiğini belirtiyor ve Türklerin İslam'ı kabulünden sonraki

dönemde İslam'a katkıları; bilim ve estetik yönleri dahil; bu kadar belirgin şekilde ortaya çıkınca, Türk tarihi ve Türk Medeniyet tarihinin bu başlıkla incelenmesi ilmi bir zaruret haline geldiğini ve tarihçilerimizin bu gerçeği görerek artık Türk Tarih ve Medeniyeti konularında müstakil bir bahis açmanın zarureti ortaya koymuşlardır.

Türk kelimesi, tarihle özdeşleşmiş, aynı tarihi yaşamış, aynı tarihi yaşatmış, insanların bütününe kapsar. Türk kavramı Türk tarihinden ayrı düşünülemez. Onun için Türk tarihini yapan, yaşayan, yazan millete Türk milleti denir. Bu üst kimliği irki mülahazalara Kurban etmek isteyen anlayış, daha rüştünü ispat etmemiş anlayışların ve meselenin derinliklerine inme imkânını ve zamanını bulamayan anlayışların eseridir diye düşünüyorum.

Türk Milleti, tarih içinde kader birliği ettiği bütün grupların sahibi ve koruyucusu olmuştur. Birlik ve kardeşlikten koca bir tarih doğmuştur, ölümsüz devletler kurulmuştur.

Kader birliği ve kardeşliği yaşatsalardı, emperyalizmin propagandalarına kanmasalardı Ortadoğu ve kuzey Afrika ve dünyanın birçok yerinde ezilen insanların bu kadar çok olması mümkün olmazdı. Sürüden ayrılan kuzuyu kurt her devirde kapmıştır. Bugün 82 milyonun oturduğu vatana Türkiye, temsil eden irade ve birikime Türk denildiğini, tarihte iz bırakmış bütün devletlerde de bunun böyle olduğunu görmemek, meselenin çok dışında kalmakla ancak izah olunabilir.

26 Ağustos 1922

Şu kopan fırtına türk ordusudur yâ rabbi.
Senin uğrunda ölen ordu, budur yâ rabbi.
Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın,
Galib et, çünkü bu son ordusudur islâm'ın.

Yahya Kemal BEYATLI

84.SAYI 10 TL
AKPINAR : Yeni Çarşı İş Merkezi
B / Blok • NİĞDE